

Det Tiende Capitel.

Om Silkeborg Amt.

Grændser. Dette Amt grændser mod Østen til Skanderborg og Dronningborg Amter, mod Norden til Halds Amt i Viborg Stift, mod Vesten til Bøvling Amt i Riber-Stift, mod Synden til Koldinghuus Amt, og altsaa strekker sin Omkreds til trende Stifter. Amtet bestaaer af tre hele Herreder, nemlig, Hidsherred, Vradsherred, Lysgaard-Herred, og den største Part eller 9 Sogne af Giern-Herred, hvoraf det øvrige hører til Skanderborg Amt. Foruden det frie Hartkorn til Herregaarde og Prestegaarde, befindes i Silkeborg Amt det contribuerende Hartkorn at være over 3200 Tønder. Amtet haver samme Amtmand og samme Amtsforvalter med Dronningborg og Mariager Amter, og svare under Amtstuen i Randers. Grundens og Eiendomens Beskaffenhed er i Almindelighed ikke saa god som i de andre Amter udi Aarhuus Stift. Efter Amtets Størrelse er her og ikke saa mange Herregaarde som i de øvrige Amter. Hele Hidsherred bestaaer af Bøndergods, undtagen Allinggaard, en stor Deel af Grunden er sandig, og noget er Hede, dog falder her og der meget god Jord, og Beboerne nære sig temmelig vel. Af Lysgaard-Herred er det meste god Eiendom, undtagen i de Sogne og Byer, som grændser til Alheden, der er Grunden skarp og sandig, og følgelig liden (468) Græsning. Men som man paa et og andet Sted i dette Herred finder baade af den hvide og røde Jord-Marv, kan Jordsmonen derved meget forbedres. Vradsherred er af stor Strekning, ved 4 Mile i Længden, men bestaaer mest af skarp Hede-Egn, undtagen Aal og Tørring Sogne, som begge have god Græsning og Sædeland. Giernherred haver meget god Grund baade til Ager og Eng. Med gode Skove er endnu dette Amt paa sine Steder forsynet, man har fordum haft i langt større Overflødighed, som vises kiendelige Spor af mange af de sandige Egne og Heder. Uden for den Bye Vradsherred er en stor Sande eller Sandflugt. Man finder og der paa Marken Jern-Slakker samt Tegn til Jern-Hytter og Smelt-Ovne, hvor de Gamle have smeltet og tilberedet Jern af Myre-Jern eller anden Slags deromkring funden Jern-Erts, som de ikke have seet deres Regning ved at fortsætte formedelst Skovenes Afgang og Ødeleggelse. Af Bierge og Bakker ere her ingen betydelige; De høieste ere, et Bierg i Tem Sogn, hvorfra man kan see meget langt bort, og et andet ikke langt derfra i Heden kaldet Kongens Bierg. Amtet er overalt forsynet med godt Vand, og har paa sine Steder skønne Kilder, mange og temmelige store ferske Søer, samt en god Deel Aaer og Bekke, som tildeels drive en Hoben Vand-Møller. Tildeels giøre Skiel imellem Stifter, Herreder, Sogne og Byer. Af Søerne ere bekjendte, Graa-Søe, Seerup-Søe, Gub-Søe, Alling-Søe, Ild-Søe, Øster-Søe, Henge-Søe, Lange-Søe ved Silkeborg. Men i sær Hampen-Søe, som ligger paa Høiden af Landet, og maae have sit Veld under Jorden, siden den intet synligt Til- eller Afløb haver, om hvilken Søe den Merkværdighed fortælles, at Vandet deri mod tørre og dyre Aaringer er altid høit, men (469) imod gode og frugtbare Aaringer laugt. Af Aaer navngives Alling-Aae, Tang-Aae, og nogle flere, men ingen saa berømt som den store Guden-Aae, hvilken kommer ned fra Skanderborg, giennemskiære en Deel af dette Amt, og løber igiennem Dronningborg Amt ud i Randers Fiord. I Vradsherred, hvor dette Amt grændser til Norvangsherred i Riber-Stift, holdes for at være det høieste Sted i Landet, siden Vandet der deeler sit Løb, og falder paa den ene Side ud til Vesterhavet, paa den anden side til Øster-Søen; thi af tvende Kilder der i Nærheden, som udbryde af en Banke ved Nye Kirke paa

Landveien fra Ribe til Viborg, formeres tvende Aaer, hvoraf den ene løber i Øster og falder i Guden-Aae, som udflyder ved Randers, den anden løber i Vester og udflyder ved Ringkjøbing. Det er ved Hielp af disse tvende Aaer, nogle har holdt for, at der ved Kunst og Flid kunde graves en Canal igiennem hele Jylland til stor Befordring for Handel og Vandel.

Colonier. Dette Amt har i vore Tider, paa den Side som grændser til Riber-Stift og hvor Alheden begynder, faaet en kiendelig Forbedring, i de nye Colonier, som ved den Høistsalige Konges FRIDERIK den V. priselige Omhue paa Hederne ere anlagte. Saaledes har Kragelund Sogn i Hidsherred omkring ved Graa-Mose faaet en Tilvext af 17 nye Gaarde, og Lysgaardherred er bleven forøget med et nyt Kirke-Sogn, kaldet Frideriks Kirke, bestaaende af tvende store Byer, hvorudi ere 62 Gaarde, foruden 3 nye Byer, som ere lagte til Torning Sogn og bestaae i 13 Gaarde, og en Gaard i Vium Sogn. **Navn.** Amtet har sit Navn af det gamle Slot Silkeborg som laae i Linaa Sogn udi Giernherred, hvilket i de Catholske Tider hørde til Biskop-Stolen Aarhuus, men ved Reformationen hiemfaldt til Kongen, og blev med underlagte (470) Gods et Kongens Læn, som forlænedes til en Adelsmand efter den anden, indtil Souverainiteten, da det, ligesom de andre Læne, forvandlede til et Kongeligt Amt. Dette Læn og Amt blev i Krigens Tid 1658 af Kong FRIDERIK III pantsat Oberste Hans Friis for 30000 Rdlr. men efter Freden 1660 i Hans Majestets anden Gield udlagt, og Hans Friis betalt i Strøegods. Den gamle bygning paa Silkeborg Slot er længe siden nedbrudt, og Jorderne af Kong FRIDERIK iv. UDLAGTE TIL Rytter-Kobler, men nu, da denne Indretning igien er ophævet, og det Skanderborgske Rytter-District bortsolgt, hvorunder Silkeborg var lagt, er Slottets forrige Jorder med tilliggende Gods solgt og indrettet til en nye Herregaard. Udi Silkeborg Amt er ingen Kiøbsted. Dets Herreder, Sogne, Byer, og Gaarde, ere følgende:

1 Hids-Herred.

1. Funder Sogn (a) Annex til Kragelund. Funder Bye. Paarup Gaard. Abildskov. Tollund. Hesselhuus. To Gaarde ved Kirken. Seilgaard. Mosgaard. Ellinggaard. (471)
 2. Serup Sogn (b). Serup Bye. Holm Mølle. Tanskov. Rersdal.
 3. Balle Sogn (c) Annes til Giødsvad. Balle Bye. Hvinningdal. Overgaard. Vester Borring. Øster Borring. Vester Kielstrup. Kiersgaard. (472)
 4. Sinding Sogn (d). Annex til Seiling. Sinding Bye.
 5. Lemming Sogn (e) Annex til Serup. Lemming Bye. Nisset Bye.
 6. Seiling Sogn (f). Seiling Bye. Ebbestrup Bye.
 7. Giødsvad Sogn (g). Giødsvad Bye. Resendal. Øster Kielstrup. (473)
 8. Kragelund Sogn (h). Kragelund Bye. Klaadet. Elbek. Skyge. Steenholt. Refshale. Høilund. Klod-Mølle. Engesvang. Middel Frideriksmose. Neder Frideriksmose. Christianshøi. Neder Julieanæhede.
 9. Svostrup Sogn (i), Annex til Grønbek i Lysgaardherred. Svostrup Bye. Gravballe Bye. Allinggaard. Alling Mølle. (474) Asmildgaarde Bye. Nebel Bye. Dalsgaard Bye. Borup Bye.
- a) (470) Kirken er kuldet. Altertavlen er af smukt Bildhugger-Arbeid, øverst derpaa staaer Kong FRIDERIK III. Navn, nederst trende i Træe udhugne Adelige Vaabener, under det første staaer H. L. under det andet M. H. under det tredje C. R. K. forfærdiget 1654. I den vestre Ende af Kirken er en aaben Begravelse, bekostet af Etatsraad Seerup, med en stor i Fignrer udarbejdet Jerndør for, hvorudi han og hans Svigersøn Justitzraad og Landsdommer

- Heng, og deres Fruer ere indsatte. 1734 har bemelte Justitzraad Heng her stiftet en Skole for Sognets Ungdom. I Elling Skov findes Levninger af en saa kaldet Røver-Bolig. (471)
- b) Serup har Navn af den liden Søe, kaldet nu Serup-Søe, som ligger midt i Byen, og har formodentlig i de første Tider hedet Søetorp, ligesom og dens rette Navn i Landmaalingens Matrikel er Siørup eller Sørup. Kirken har et smalt og høit Taarn og er temmelig stor til en liden Menighed. Paa Alteret to store Messing-Lysestager givne 1648 af Peder Pedersøn Møller i Holms Mølle. Provsten og Sognepresten Hvas og hans Hustrue Anne Elisabeth Rhodie har 1727 givet Kirken en Vinkande af Sølv paa 53 Lod og en Sølv Oblatæske. De har og samme Aar bekostet et smukt Jern-Tralverk om Alteret, en malet Skriftestool, og en lukt Stool for Prestens Familie. I Kirken er et Epitaphium, hvorpaa staaer afskildret med Hustrue og 13 Børn Hr. Jörgen Nielsøn, som var Prest paa Stedet 59 Aar, af hvis Børnebørn vare Mag. Sören Serup Stiftsprovst i Ribe, samt Etatsraad og Amtmand Jens Jörgensen Serup. An 1558 har Kong CHRISTIAN III. Annecteret Serup og Lemming Sogne. Paa Heden ved den Gaard Tanskov ligger paa et meget høit Sted en stor Deel Høie, som holdes for at være hedenske Begravelser, maaskee der og fordem har staaet noget Feltslag, og de Døde blevet der begravne.
- c) Kirken med Taarnet er i Stand sat 1603 af Daniel Fisker, hvilket Navn og Aarstal staaer i en Blye Tavle paa Kirken. Paa Klokken staaer: Deus pater misit tres a Trava Lubecæ aqua. Traditionen siger, at denne Klokke med tvende andre kom paa én Tid fra Lybek, hvoraf den ene hænger i Grønbek Taarn, den anden skal ligge i Gub-Søe. Paa Altertavlen staaer A. P. og J. P. 1686. Over Degnestolen læses dette med Munkeskrift: Hæc albedo compicta suit per manus - - Johannis in Wibitz (472) og bag Alteret med ligedan Skrift: Johannes Arnsen die beati Augustini 1449. Paa en Tavle læser man en Inscription, som siger, at Kalk, Disk og Oblatæske af Sølv forgyldt er givet 1763 af Bygnings-Inspecteur Daniel Fisker til Vester-Kielstrup og Inger Fabich. De har ogsaa 1766 ziret Kirken med en Messing-Lysekrone, som aarligen af dem med Lys vedligeholdes, derforuden bekostet en nye Skriftestool og Gitterverk for Alteret. Her findes et Epitaphium af 1614 over Anders Sörensen i Hvinningdal, som har ladet Prædikestolen giøre. 1558 blev Balle Sogn af Kong CHRISTIAN III annecteret til Giødvad.
- d) Kirken har et lidet Taarn. Sognet har fordem hørt til Aarhuus Domkirkes Capitel og blev kaldet Præbends Sinding. Imellem Sinding Sogne-Grund og Øster-Borring Mark en Bek, som udspringer af et Veld ved Øster-Borring.
- e) Kirken er kuldet og uden Taarn.
- f) Kirken er prydet med et lidet Taarn. Paa Kirkegulvet ligger en Ligsteen over Sognepresten Niels Henriksøn død 1748 og Hustrue Anna Pauline Jegind, død 1735 som har foræret til Kirken en smuk Vinkande af Sølv og en Daase til Brødene med otte Species-Dalere indsatte. Fra Gub-Søe udflyder en Bek, som omringer de tre Deelee af Seilling Sogns Eiendome, og skiller samme fra de tilgrændsende Sogne. 1558 har Kong CHRISTIAN III. Annecteret Seilling og Sinding Sogne.
- g) Kirken med Taarnet er et Epitaphium over Regiments-Qvarttermester Clemen (473) Fiskers Frue Johanne Bornich, som med ham havde 13 Børn og døde 1753 61 Aar, hun var en Dotter af Major Andreas Bornich og Frue Jytte Krag. Omkring Prædikestolen staaer, at den 1603 af Niels Lauridsøn Hasse Prest til Siellev og Provst i Framlevherred er given til Resen Kirke.

- h) Østen for Kragelund Bye sees Rudera af et Kong FRIDERIK II Jagthuus, kaldet Konghuusbak. Ved Engesvang findes Rudera af en Kirke. I den store saa kaldte Graa-Mose, som forud kaldtes Grathe Mose, blev Kong SVEND GRATHE 1157 slagen og har deraf faaet dette Tilnavn. Rundt omkring denne Mose, ud til Kragelund, har Kong FRIDERIK V. 1765 ladet endeel Gaarde eller smaae Byer opbygge og med nye Colonister besette, af hvilke hører til dette Sogn Middel Frideriksmose 3 Gaarde, Neder Frideriksmose 2 Gaarde, Over Frideriksdal 2 Gaarde, Middel Frideriksdal 2 Gaarde, Neder Frideriksdal 1 Gaard, Christianshøi 3 Gaarde, Neder Julieanæhede 4 Gaarde, i alt 17 Gaarde, og et Huus, hvoraf hver har, foruden Agerjord, sin Deel i Mosen Over Kragelund Kirkedør sidder, efter Resenii Beretning, en Steen i Muren med denne Rudeskrift: Aesi Bad hunc erexit. Østen for Klod-Mølle er det Kildeveld, hvoraf den bekjendte Karup-Aae har sin første Udspring.
- i) Kirken er hvælvet, men uden Taarn, kaldtes forud St. Mikkel's Kirke. Den første Lutherske Prest Hans Lauridsön havde været Abbed i Alling-Kloster (474) som laae her i Sognet. Kalken er foræret af Niels Vendelboe, som der i Kirken har en aaben Begravelse, og har givet til Sognets Fattige 200 Rdlr. See HOFMANS Fundatz. Tom. III. P. 47. Han døde paa en stor Gaard i Sognet, kaldet Gravballegaard, som er oprettet af fire andre Bøndergaarde der i Byen, men er uden al Frihed, Asmildgaarde bestaaer nu kun af Huusmænd, da Marken er lagt under Allinggaard. Imellem Allinggaard og Alling-Mølle, paa en Høi kaldet Capel-Høi, skal forud have staaet et Capel eller en liden Kirke, hvori efter Reformationen nogen Tid blev prædikeet, og hvoraf endnu sees Rudera.

2 Vrads-Herred.

1. Tem-Sogn (a). Tem Bye. Temmerbye. Fovstrup Bye. Borid Bye. Hiortballegard. Riftrup Gaard. Tosltrup Gaard (475) Lind Gaard. Brand. Byskov Gaard. Gesøe Gaard. LØvdal Gaard. Aslev Gaard. Hedegaard. Virklund Bye. Salten Bye. Sebstrup Bye. Løgager Gaard. Raarup Gaard. Egetved. NB Nogle af dette Sogns Byer og Gaarde ligger i Tyrstingherred udi Skanderborg Amt, see tilforn p. 201.
2. Vrads Sogn (b), Annex til Vinding i Tyrstingherred. Vrads Bye. Store Brelund Bye. Lille Brelund. Sillerup Gaard. Sillerup Mølle. Skierbek Mølle. Kolpensig Gaard. Snage Gaards. Store Hiølund. Lille Hiølund. Fauerholt. Torup. Tyklund. Godrom. Kolpenknup. Hvipskov. Ansøe Gaard. Ansøe Mølle. Kiershoved Knob.
3. Nør-Snede Sogn (c) Nør-Snede Bye. Nørhoved Bye (476) Gretterup Bye. Hampen Bye. Bost Bye. Biørnskov. Arreskov Bye. Nortvig Bye. Plovmands Hauge. Hundshoved Bye. Søehale. Nør-Kielstrup. Synder-Kielstrup. Vester-Kielstrup. Lerid 2 Gaarde. Ibsgard. Søegaard er enligt Sted. Hampenbiereg en eenlig Gaard. Hampensøegaard. Øster-Bøgskov. Mellem-Bøgskov. Koberhauge. Frisbek. Palsgaard et enligt Sted.
4. Eistrup Sogn (d), Annex til Nør-Snede. Eistrup Bye. Store-Tollund Bye. Lille Tollund Bye. Kreiberg Gaarde. Renslunde Bye. Hedegaard Bye. Synder Hvillum. Nør Hvillum Synder Gludsted. Norder Glusted. Adserbiereg-Gaard. Store Nørlund. Lille Tykskov. Tykskovgaard. (477) Nybygge. Tykskovkrog. Nørre-Harild. Øster Harild. Frilesgaard. Nygaard. Hallindsbek. Høgild. Synder Grost. Nørre Grost. Smedebek Gaard. Smedebek Mølle. Døringshauge. Breilgaard. Kidsmose. Bierregaard. Fruergaard.

5. Hammer Sogn (e) Annex til Linderup. Hammergaard Hovedgaard. Hammer Mølle. Hage bye. Mollerup Bye. Kovtrup Bye. Riisager Mølle. Bregneberg Gaard.
 6. Linderup Sogn (f) Linderup Bye. Hiortsvang Bye. Lensgaard.
 7. Tøring Sogn (g) Annex til Aale. Tøring Bye. Plovstrup Bye. Reisenhuus er enligt Sted. Urskov et enligt Sted. (477) Tøringskov.
 8. Aale Sogn (h). Aale Bye. Aalstedbroehuus. Bierg eller Bierregard Hovedgaard. Biergs Mølle. Bregenholm Gaard. Bregenholm Mølle. Havbierg Gaard
 9. Kloborg Sogn (i). Kloborg Bye. Gribstrup Bye. Nørskov Bye. Skade Bye. Ladegaard. Rishede. Maalund. Velgaard. Tranholm Gaard. Tisvad Gaarde. Synderdal. Dalsgaard. Til Kloborg ere tvende Annexer Tyrsting og Grestrup i Tyrstingherred.
- a) (474) Kirken er en stor Bygning med et stort Taarn. I Sognet har forud været en Kirke kaldet Brand-Kirke, som formodentlig har ligget ved Brand-Gaard. Efter en skreven Beretning af Provsten i Tem Oluf Grönbek, som levede 1623, ligger i Sognet et stort Bierg, af hvilket man kan overse mange Herreder og Skove, og hvorpaa har været en Bavn opreist i Skipper Clemens Tid. Ved samme Bierg skal have staaet et stort Feltslag mellem tvende Krigshære, som havde leiret sig hver paa sin Side Bierget, og vare endda at see Kiendetegn af Skandser og Gryfter, ligesom og paa Valstedet blev oppløiet Vaaben og adskillige Krigs-Redskaber. Lidet synden derfra ligger et andet Bierg i Foustrup Hede, kaldet Kongens Bierg. Men er Stykke østen derfra i en Skov laae tvende Banker, kaldede Kongens-Holm og Dronnings-Holm, om hvilke siges, at Kongen og Dronningen der skulde haft deres Telte, imedens Slaget havde staaet. Paa Sebstrup Mark ei langt fra Landveien skal findes Rudera af Sven Feldings Stald, hvilken Helt maa have efterladt sig Minde-Tegn mængstedes i Jylland. Sognet bestaaer af 7 Byer og mange eneste Steder, men skarp Jord og Hede-Egn. (475)
- b) Af Vrads Sogn og Bye, om ligger midt i Herredet, haver Herredet sit Navn. I Sognet ere alene to smaae Byer, Resten fast eneste Steder. Kirken er uden Taarn. Altertavlen af Bildhugger-Verk er given 1654 af Kong FRIDERIK III. Lysestagerne af Messing forærede 1653 af Frue Kirsten Munk til Boller. Fonten er af Klokke-Malm i Form af en øret Valle. Der var tilforn Blye-Kalk og Disk, indtil Kirkens Eier Christen Laugballe, boende i et Huus Kaldet Lystrup-Hauge i Vrads Sogn, forsynede Kirken med Sølv-Kalk og Disk, samt med en Fløiels Messehagel. Uden for Vrads Bye er en stor Sandflugt og Hede, hvor forud har staaet Skove. Der findes Levninger af Smelt-Ovne til Jern, saa og Jern-Slakker og Sinder.
- c) Kirken er fra forud Tid kaldet St. Mikkels Kirke. Paa nogle Stene i Kirkens Bygning og paa Døbe-Stenen ere udhugne nogle Hoveder i Form af Løve-Hoveder med Vinger, ligesom Cherubim. I Nør-Snede Bye er (476) og en Kilde kaldet St. Mikkels Kilde. Østen paa Kirkegaarden ere tvende Høie, hvori, efter gammel Sagn, skal være begravne, Kong SNIO eller SNEDE i den syndre og største, hans Dronning i den nordre og mindre. Af samme Konge vil man at Byen har sit Navn. Det mærkværdigste i Sognet er Hampen-Søe, som efter Bondens Observationer skal imod dyre Aaringer have høie men imod gode Aaringer lave Vande, den ligger paa Høiden af Landet, og har sit Tilløb af Kilder under Jorden, ligesaa sine skiulte Afløbs-Render, hvorved Vandet ledes i Nordvest, og er formodentligt, at de smaae Søer, som i Mands-Minde ere opkome paa Landveien til Holstbroe, hvor ei før har været Vand, ere deraf opvældede. I denne Søe skal Sven Felding have vandet sin Hest Blak.

- d) Kirken har et lidet Taarn og ligner en Korskirke. Saavel i Eistrup som Nør-Snede Sogne, som ere af vidtløftigt Begreb, og har mangfoldige eneste Steder, falder en skarp og sandig Grund, Overflødighed af Lyng og Hede, men liden eller ingen Engbond. Af Bakkerne kan sees, at der forud maae have været Skove, da der aarlig opvoxte baade Eege og Bøge-Spirer. (477)
- e) Kirken er, efter Menigheden, liden og utaarnet. Risager-Mølle har lidet Vand, thi Mølledammen forsynes alene af den Kilde, som udvelder paa den derved liggende Banke, hvoraf siden den forhen meldte Aae formeres, der løber mod vesten ud ved Ringkiøbing. Møllerup og Hammer-Mølle ligge ved den Aae, som har sit Udspring af samme Banke og løber øster paa i Guden-Aae til Randers.
- f) Kirken liden og kuldet. Sognepresten boer i Hiortsvang Prestegaard. Linderup og Hammer Sogne ere og skarp Eiendom.
- g) Kirken lovlig stor og i god Stand, har et smukt rundt Taarn, som Cancellen Christen Thomæsön Sehested til Stovgaard lod bygge. I Taarnet sidder en Steen med en Inscription i gamle Danske Riim, som er en Opmuntring til at høre Guds Ord. Paa Klokken staaer nogen ukiendelig Skrift med det Aarstal 1317. Kirken har smukke Stole og et malet Pulpitur til Herskabet. I Taarnet en Begravelse, hvorudi staaer hensat Major Peder von Hochvitz. Oberst Henning Arnstorf som døde 1751 og Frue Reventlov. I Sognet løber en Aae, som gjør Skiel imellem Aarhuus og Riber-Stifter. Ved Tøringbroehuus er en Broe over Aaen, hvorover landeveien falder. (478)
- h) Kirken er liden, bygt af hugne Stene, og uden Taarn. Paa Klokken staaer: Hæc campana pertinet ad ecclesiam Ale, Ave Maria. Aalstedbroehuus ligger hos Landeveien til Horsens, hvorved er en Broe over Aaen. Bregenholt Mølle ligger ved en Aae, der har sin Oprindelse af Halle Søe og Eng.
- i) Kirketaarnet har før været høit og anseeligt, men siden giort lavere. Paa Klokken staaer: Eiler Hardenberg, Anne Rønne, med deres Vaaben og Aarstal 1581. Cano Deum verum, convoco omnes &c. Altertavlen er fra de Catholske Tider og har været forgyldt. Lysekronerne meget store givne 1574 af Eiler Hardenberg og Frue Anne Rönnov. Kalk og Disk af Sølv foræret af Tyge Jespersön og Anne Mikkels Dotter 1706. I den Østre Ende af Kirken uden til er en grundmuret Runddeel, i hvilken staaer udhugger det Hardenbergske Vaaben. I Choret er en stor Steen 7 Alne høi og 3 Alne bred over Hr. Eiler Hardenberg og Frue Anne Rönnov, med deres Sønner, Styge, Corfitz og Erik Hardenberg, og deres Døttre, Karine, Rigborg og Berte Hardenberg. Udi en stor aaben hvælvet Begravelse findes indmuret en mindre Steen med udhugne Billeder af samme Familie. Sognepresten boer i Skade Prestegaard.

3 Lysgaard-Herred.

1. Lysgaard Sogn (a), Annex til Vium. Lysgaard Bye. Giørup Bye. Neder Testrup. Over Testrup. Neder Visballe. Over Visballe. Neder Katballe. Over Katballe. Knekeborg Gaard. Knekeborgs Huse. Ballehuus. Hinberghuus.
2. Grønbek Sogn (b). Grønbek Bye. Iller Bye. Ands Bye. (479) Riis Gaarde. Naderup Gaarde. Roe Gaarde. Brorup Gaarde. Annexer hertil er Svostrup i Hidsherred. (480)
3. Henge Sogn (c). Henge Bye. Frausing Gaarde. Astrup Bye. Hedehuset. Tanghuset.
4. Hørup Sogn (d), Annex til Levring. Hørup Bye. Hørup Mølle. Kielderup Bye. Almtoft Bye. Dalsgaarde. Aagaard.

5. Sørslev Sogn (c), Annex til Almind. Sørslev Bye. (482) Demstrup Bye. Avensberg Hovedgaard. Risbak et Huus. Duelund Huus. Teilgaarden. Humle-Mølle. Vester-Vandet en eensted Gaard. Medel Vandet en eensted Gaard. Øster-Vandet en eensted Gaard. Liden Medelhede en eensted Gaard.
 6. Karup Sogn (f) Annex til Torning. Karup Bye (483) Aarstrup Bye. Vallebek Bye. Bøgelund Bye. Mailund et Huus. (484)
 7. Torning Sogn (g). Torning Bye. Ungstrup Bye. Vattrup Bye. Skræ Bye. Nørre Knudstrup Bye. Synder Knudstrup (485) en Gaard. Store Graaskov. Lille Graaskov. Graagaard. Bøgild Gaard. Obber Mark. Sangild Gaard. Ravnholt (486) Gaard. Kiersholm Hovedgaard. Kiersholms Mølle. Store Impgaard. Lille Impgaard. Store Ovstrup Gaard. Lille (487) Ovstrup Gaard. Grønbiert Gaard. Lille Medt Gaard. Gamle Frideriksdal. Gamle Frideriksmose. Over Frideriksmose. (488)
 8. Elsborg Sogn (h), Annex til Høiberg. Elsborg Bye. Høiberg Mølle (489)
 9. Levring Sogn (i). Levring Bye. Midstrup. Hinberg Gaarde. Dosing Gaarde. Boekrog. Træholt. Skovbohuus. Pothuus. Clausholm. Gransborg. Rotterdam. Pinnenberg Huus.
 10. Vium Sogn, (k). Vium Bye. Nepgaard. Over-Hvam Gaard. Neder-Hvam Gaard. Papsøe Huus. Giedhuset. Marsvinslund Hovedgaard. Kokhuus en Gaard af Colonierne. (490)
 11. Høiberg Sogn (l) Høiberg Bye. Tange Bye. Trædholt. Palstrup Hovedgaard. (491)
 12. Almind Sogn (m). Almind Bye. Branum Bye. Mosgaard en Eensted Gaard. Mosgaard Mølle. Tolstrup en Eensted Gaard. Tostrup en Eensted Gaard. Snabe en Eensted Gaard.
 13. Vinderslev Sogn (n), Annex til Henge. Vinderslev Bye. Vinderslevgaard Hovedgaard. Mausing Bye. Mausing Mølle (492). Pederstrup Bye. Haug Bye. Elkier Bye. Revel Gaard. Voer Gaard. Hønholt Gaarde. Fruerlund Gaard. Fuglmose Gaard. Lysdal Gaard. Skovhuset i Eikier.
 14. Frideriks Kirke Sogn (o). Friderikshede. Friderikshøj. To Gaarde ved Kirken. (496)
-
- a) I Kirken, som er Kuldet, er en aaben Begravelse for Presterne. Sognet har mest sandig Grund og liden Græsning. Af Byen Lysgaard har hele Herredet faaet Navn.
 - b) Kirken er en smuk stor Bygning af store og net hugne Kampestene, overalt tækket med Blye. I den østre Ende over Alteret er en Runddeel af hugne Stene, som udvendig har været forsynet med runde Steen-Piller, hvoraf nogle ere borte, og efter Beretning skal være bortførte af en Lænsmand til Silkeborg, men derfra ved Slottes Ruin adspredte. Taarnet er vidt og høit, deri hænger en stor og vellydende Klokke, med denne Inscription: Deus & Homo, Rex Gloriæ, Andreas Abbas qviescat in pace, Anno 1485. Denne Andreas har været Abbed i Alling-Kloster, som har ligget der i Sognet ved Søen og haft en overmaade behagelig Situation, men hvoraf nu intet mere er at see. Kirken falder noget mørk formedelst de faa og smaa Vinduer. Over hele Kirken er Loft, undtagen en Hvælving over Choret og en halv Kuppel i forbemelte Runddeel bag Alteret. Altertavlen er paa Kirkens Bekostning opsat 1604 af Kirkeværgeren Rasmus Jensøn i Ands. Stakitverket for Alteret givet af Capitain Jens Jespersen. Alterklædet af violet Fløiel med Guld-Kniplinger givet f Cancellieraad Niels Jespersens og Thomas Fiskers Enke Anna Poulson, med trende deres Vaabener paa i Sølv-Plader. Paa Messehagelen af rødt Fløiel er er støbt Crucifix, med Christian Fiskers og Frue M. C. Poulsons Navne støbte af Sølv. Messing Lysestagerne givne af Christian Fisker 1664. Paa en Tavle i Choret staaer en Fortegnelse paa Presterne efter Reformationen, hvoraf man see, at den første Evangeliske Prest i Grønbek (480) Hans Lauridsøn havde før været Abbed i Alling Kloster, var her Prest i 20 Aar. Og døde 1558. Efter Tradition skal han paa et Bryllup fattet Kierlighed til en Bonde-Pige af Asmildgaarde, og

taget hende til Ægte. Tvert over for Prædikestolen har Christian Fisker til Allinggaard ladet opsette et smukt Pulpitur, hvorpaa staaer 4 udhugne Helgen-Billeder som berettes at være hidført fra den navnkundige Karup Kirke. I Kirken er en aaben Begravelse for Thomas Fisker til Allinggaard og Familie. I Gangen ligger en Ligsteen over Sognepresten Sören Jensön. En anden over Sognepresten Niels Fogh. Endnu en anden over dennes Søn Peder Fogh, som boede paa en Gaard i Ands. Til dette og 9 andre Sognes Fattige har Velb. Christian Fisker ved Foundation 1743 gjort en smuk Stiftelse, see HOFMANS Fundatz. Tom. III. Pag. 36. Grønbek har sit Navn af en Bek som flyder igiennem Byen og har sit Udspring ved den vesterste Gaard i Byen kaldet Kongens Gaard, hvor endnu vises Rudera af Kong ERIK GLIPPINGS Jagthuus, kaldes ellers Grønfeld i Kong CHRISTIAN III. Gavebrev paa Landgilden af Svostrups Annes Gaard som findes i Prestegaarden. Ved Kongens Broe, som er sat over Guden-Aae, og nu Allinggaard tilhørende, ligger et Huus kaldet Kongens Broe Huus. Strax østen for Byen udspringer et Veld af det klareste Vand, kaldet Vissen-Kilde, oven for ligger en Høi kaldes Vissenkilde-Høi. I Sognet ere 3 Søer, Øster-Søen som er liden, Jil-Søe som tilhører Prestegaarden og er liden og dyb, Alling-Søe som er stor og ved en Aae har Tilløb fra Henge-Søe. Fra Alling-Søe løber atter en Aae, forbi Alling-Mølle og Allinggaard, hen i den store Guden-Aae, som efter 4 a 5 Miils Omsvøb udgyder sig i Fiorden ved Randers. Den liden Aae, som (481) flyder fra Henge Sø igiennem Henge til Alling-Søe, gjør Skiel imellem Lysgaard- og Hids-Herreder, samt imellem Grønbek og Svostrup Sogne. Her har før været mægtige Skove, men nu alene nogle Levninger deraf. I Prestegaardens Skovskifte blæse det meste om i den store Orcan, som indfaldt i October 1754 og levnede ikke over 50 Træer ved Rode. Prestegaarden er ny opbyggt af Provsten Niels Hurtigkarl, de tre Længder af Muur og Bindingsverk, den fierte, som er Vaanhuset, af Grundmuur 53 Alne lang, hvortil den selv har ladet brænde Stenene, og fundet denne Bygning lettere end af Tømmerverk. Han har og bygt Render under Jorden af brændte Steen til at indlede Vandet.

- c) I Kirken er en Tavle med Presternes Navne siden Reformationen, samt Epitaphier over tvende af Sognepresterne. I steden for Taarn er et Træverk, hvor Klokken hænger, som Christian Fisker 1733 hos Caspar Hönig har ladet omstøbe. Paa Marken er et Sted kaldet Kahellestes Hof, hvorom berettes, at en Qvinde, som formodentlig har hedet Karen Helles Dotter, der har myrdet og begravet sit Barn, og siden derfor paa Stedet er bleven henrettet.
- d) I Kirken er et gammelt Epitaphium af 1632 men Inscriptionen ulæselig. Her er baade en større og en mindre Kalk og Disk, begge af Sølv, med de Bogstaver P. C. A. c: Peter Cahrisius Ambrosius, som skal have været Besidder af Herregaarden Palstrup i Høiberg Sogn. Altertavlen er bekostet af Hans Thomæsön til Vinderslevgaard. I Kiellerup er en Skole før Hørup Sogns Ungdom, oprettet 1754 af Hr. Fridernrich paa Palstrup.
- e) Navnet skrives i gamle Skrifter Seerslev. Kirken saavel som Taarnet er (482) tækket med Blye. Pa Klokken læses, at Frue Mette Brahe til Holufgaard og Kirkeværgen Thöger Jensön i Duelundgaard har ladet den Støbe i Kolding 1616 af Adam Nielsön. Altertavlen er bekostet 1652 af Jörgen Marsvin og Frue Anna Helvig Gyldenstjerne, hvis Vaabener og findes paa Kalken. I Kirken findes et Mariæ Billede og 8 andre Helgen Billeder, som skal være hidflyttede fra Karup Kirke. Neden i Kirken er Epitaphium af 1624 over forbemelte Thöger Jensön Duelund. I Kirken skal være begravne Jörgen Marsvin og Fr. Anna Helvig Gyldenstjerne.
- f) St. Mariæ Kirke eller Vor Frue Kirke i Karup har forud været stor navnkundig og i Overtroens Tider baade paa Helbredens og Andagts Vegne meget søgt, som endog de mangfoldige paa

alle Sider til- og fraløbende, men nu med Lyng bevoxne, Veie give tilkiende. Oprindelsen til saadan Pillegrimsfart skal have været denne: En blind Mand drømte om han lod sig lede til Karup og toede sig i et der under en Sivebusk udspringende Vand, skulde han ved Mariæ Paakaldelse faae sit Syn igien, hvilket og skede. Der dette falske Mirakel rygtede, blev der opsat et Træverk over denne Veldekilde og et Capel bygt derhos, hvorhen mange Skrøbelige Blinde og andre Syge strax forføiede sig. Og som dette Tilløb daglig voxte, blev der tigget og givet store Almisser, hvoraf man fandt for godt at opbygge Vor Frue til Ære en stor og anseelig Kirke. Denne Kirke var udvendig tækket med Blye, indvendig med store murede Hvælvinger forsynet, og ziret med et meget høit Taarn og Spir, hvoraf ved Tidens Ælde et Stykke efter det andet igien er nedfaldet, indtil sammes Levninger, tillige med en stor Deel af Kirken, som efter Reformationen og Superstitionens Ophør var ganske forfalden, blev nedtagen af Commerceraad Steen (483) Jörgensen, som derefter lod det øvrige sette igien i god Stand. Man kan af Sognets Ringhed, som ligger i den skarpe Hede og ei 50 Tønder Hartkorn, let slutte, at Kirkens Indkomster ikke har kunnet holde en saa stor Bygning, som Kirken siges at have været, ved lige. Men før Reformationen vare de Gaver, som af Syge og Pillegrime, og andre baade nørværende og fraværende, saavelsom ved Testamenter og i andre Maader bleve skienkede dertil, tilstrekkelig nok, ei alene at opføre, men endog at vedligeholde de første Kirke-Bygning. Det var ikke alene Penge, men og andre Varer, som bleve givne dertil. Saaledes gav Holger Rosenkrands 1495 i sit Testamente til Vor Frue o Karup en Qxe. Kirken bestaaer nu af tre overblevne Hvælvinger og er endda formedelst dens indvendige Vidhed stor nok til at rumme Menigheden. Altertavlen er nye og smuk, bekostet af Commerceraad Jörgensen til Avnsberg og hans Frue som var en Balzlov. Kalken af Sølv forgyldt er given 1652 af Kong FRIDERIK III i steden for den gamle, som 1486 var foræret til Kirken af en Adelsmand ved Navn Jes Qvie og hans Frue Margrete, og som for sin Antiqvitet blev hensat paa det Kongelige Kunstkammer i Kiøbenhavn, hvor der endnu findes. I Kirken staaer et Skab fra de Catholske Tider med Jern-Sprinkelverks Døre for og en høi durchsigtig Pyramide til at giemme Messe-Klæder, Reliqvier, og Holstein udi, derpaa staaer denne Inscription: Ave verum corpus Christi natum ex Maria virgine. Derhos staaer tvende Munkestave. Ved Kirkens østre Gavl, i tvende dertil opmurede Piller, hænger en stor og vellydende Klokke, hvis Mage ved Taarnets Ruin siges at være forflyttet til Bording Kirke som ligger en Miils Vei derfra i Gindingherred. Paa Kirkegulvet ligger en gammel og forsledt Gravsteen med et udhugget Billede, hvorpaa har staaet denne Skrift: Hie jacet Johannes Auonis, presbyter prouisorqve istius loci humanissimus, qvi obiit Anno Domini 1480. Paa de Stole, som stod paa begge Sider i Choret, var i forige Seculo at læse disse Vers: (484)

Anno Millenos quingentos cum quinque plenos
Hoc opus extruxit Paulus Wlf, dummodo rexit
Donis Ecclesia, Maria numinis regente,
Nos cum prole pia benedicat virgo Maria.

Paa Hvælvingen I Choret stod malet: Niels Krab. Albert Skell. Erik Othsen. Elerus Dei gratia Episcopus Arusiensis. Kanske er Kirken da først bleven færdig, som var ved Slutningen af 15 Seculo. Dette er efter en Prestes Optegnelser der ved 1620. Levninger af bemelte Munke, eller Canike-Stole, som har været i Karup Kirke, skal for ikke mange Aar siden været at see i en Have der i Egnen, men indrettet efter Havens Leilighed. Ligesaa er og endeel af Kirkens

Billeder og øvrige Zirater forflyttede deals til Avensberg og deals til andre Kirker deromkring, saasom Grønbek og Søeberg er anmerket. Bønderne sige, at der i gamle Dage har ligget et Slot i Karup ikke langt fra Kirken ved Aaen, hvor nu ere Sandbakker. Men man har intet sikkert Beviis derfor. Ligesaa uvis er andres Beretning, at Karup i gamle Dage har været en Kiøbstad, hvis kiendelige Spor af Stenbroer, Gulve, Kieldere med videre, endnu findes i deres Gaarde, Huse og Lader, ja paa Gader og Mark. Det kan ikke tviles paa, at der jo har været mange smukke Huse til at herberere de mange Fremmede, som fra alle Landets Kanter for den udraabte Helligdoms Skyld did hen søgte og opholde sig. Kan og vel være, der har været nogen anseelig geistlig Bygning for dem, der skulde vedligeholde den Tids overtroeske Kirke-Tieneste. Men man har ingen tilforladelig Efterretning enten om det ene eller andet. Er det saa, som fortælles, at der en og anden gang fordum ere holdne Herredage i Karup. Som maae være skeet for Beleilighedes Skyld, siden Byen ligger midt i Landet, saa kan man og deraf troe, at der maae have været anstændige Bygninger og Logementer for det Kongelige Hof, Rigets (485) Raad, og den ganske Forsamling af alle Stænder, som ved Herredagene have haft at bestille. Hvad Herredagene angaaer, da ere der de, som forsikre, at i nyere Tider have seet Documente og Handler med denne Overskrift: Tractatus habitus in Karup. Det er vist, at Karup fordum har haft sin egen Birke-Ret, som endog af gamle Ting-Protocoller skal kunde bevises. Dette Karup Birk blev af Kong CHRISRIAN IV ved Kongl. Befaling af 9 Martii 1637 afskaffet og lagt under Lysgaardherreds Ting. Til Karup har og før Reformationen ligget endeel geistligt Gods kaldet Karup Gods, som siden blev seculariseret og af Kong CHRISTIAN III lagt under Silkeborg Læn. Karup er nu en liden, fattig og usel Landsbye, omringet med bare Hede og Mose i Steden for de deilige Skove, som Egnens Navne vise at der i forige Tider have været, men er i fiendtlige Tide bleven ødelagte. Ikke desmindre har dog Stedet endnu sine Yndigheder i de mange Vandstrømme, som forfriske denne tørre Egn. Den fornemste ag disse er Karup-Aae, som har sin første Udspring ved Klod-Mølle, førend den udflyder i Karup Aae synden for Byen. Haller-Aae, som kommer fra Graa-Søe og løber igienem Ravholtkier omsider ud i Karup-Aae. Vallebek-Strøm og Agerskov-Aae, som og falde i Karup-Aae. I disse Aae og Strømme er godt Fiskerie, i sær af Ørter, Steen-Ørter eller Bleginder, El-Bøtter, oh undertiden Regenøien. Foruden flere Høie paa Marken eller Heden ved Karup, er der én, kaldet Ting-Høi, hvor de gamle have holdet Ting og Rettergang, vel mueligt at Birke-Tinget derhos har været holdet. Ikke lang fra Byen imellem tvende Strømme findes Levninger af Skandser, som formodentlig i nyere Tider er opkastede. Ved Karup Aae norden for Kirken er et Sted, hvor man med en Steen kan kaste i 3 Stifter, 3 Amter, 3 Sysseler, 3 Herreder (486) og 3 Sogne. Hvad skriftlige Efterretninger, der før har været i Prestegaarden om Karups Merkværdigheder, skal for mange Aar siden være sendte til Mag. Christen Eriksen i Viborg, hvor de i Ildebranden 1726 bleve med mange flere curieuse Ting opbrændte.

- g) Torning Kirke ligger høit paa en skøn Plads, og er i meget god Stand, siden den 1743 blev repareret af Janus Fridenreich til Palstrup, som da lod Kirken med 10 Alnes nye Muur forlænge, og med et smukt nyt Taarn, i steden for det nedfaldne, forsyne, hvorom vidner en Inscription over den hvalte Indgang giennem Taarnet, med Fridereichs og hans Frues Anne Margrete Lindes Vaabener hos i hvidt Marmor. Altertavlen, hvori sees et Mariæ Billede i Steen udhugget, er gammel, men 1701, opstaferet af Licentiat Niels Hofmans Enke Kirsten Trane til Kiersholm som og har givet et rødt Fløiels Alterklæde med begges Navne, Vaabener i store Sølv-Plader, og Aartal 1703. En stor forgyldt Sølv-Kalk med udgravede Historier og Inscriptioner om Christi

Lidelse er 1620 given af Henrik Sandbergs Enke Frue Kirsten Juul til Kiersholm, hvis begges Navne og Vaabener staae derpaa. Messehagelen af rødt Fløiel er foræret af Oberst Lieutenant Tyge Sandberg og Frue Karen Juul til Kiersholm, hvilkes Navne og Vaabener er derpaa broderede med Aarstal 1655. Paa eb liden Messing-Plade i Altertavlen staaer en Inscription over Henrik Sandberg til Kiersholm som døde de 6 Junii 1588. Op til Muren paa nordre Side i Choret staaer en stor Steen over samme Henrik Sandberg, og begge hans Fruer, Tale Maltes Dotter og Kirsten Juul som døde 1626 samt hans Fruer som døde 1626 samt hans Søn Anders Sandberg, med udhugne Efsigies og Ahner. Udi den aabne murede Begravelse under Choret staaer i tvende Kister, Jomfrue Helle Sandberg som døde 1660 50 Aar, Oberst Lieutenant Tyge Sandberg til Kiersholm, som blev i det merkelige Slag ved Nyborg den 14 Novembr. 1659 og hans Frue Karen Juul som døde 1656. Torning Kirke skal i gamle Dage vare opbyggt af tvende andre (487) Kirkers Steene, som før havde været der i Sognet. Den ene, nemlig Ungstrup Kirke har ligget ved Byen Ungstrup, kaldet af nogle Lund-Kirke, hvis Rudera endnu ere kiendelige, og Presten har endnu en Annexgaard i Ungstrup. Den gemene Mand fortæller, at et Drab, som skede i Kirken af Graa Sven paa Tule Vognsön, skulde været Aarsag til dens Ødeleggelse. Altertavlen af denne Kirke skal efter Sagn være den som hænger paa Muren i Torning Kirke bestaaende af tre Stykker til at sammenfolde. Den anden Kirke kaldtes Graa-Kirke, og var et Capel, som blev bygget af hugne Graastene paa det Sted, hvor Kong SVEN GRATHE 1157 blev slagen paa Grathe-Hede eller Graa Mose, af hvilken han i Historien har faaet Tilnavn. Af denne Kirke, som laae imellem Graagaard og Ravnholt, ere endnu tydelige Rudera at see, ligesom og Kongens Grav paa Kirkegaarden norden for Capellet endnu i forige Seculo var kiendt. Efter forbemeldte Presten Anders Pallesöns Beretning, stode ved Enderne ag Graven to udhugne tvekløftede Steen, udi hvilke Gravsteenene laae med begge Ender over Graven. Disse 3 Steene skal efter nogles Sigende, forðum være udførte til en Borger i Aarhuus ved Navn Niels Storm, skiønt andre, kanske rettere, paastaae, at Gravsteenene af en Bonde navnlig Anders Graa skal være solgt til Viborg og lagt paa Graabrødre Kirkegaard. Pladsen af begge Kongers, saavel VALDEMARS som SVENS, Leire vises den Dag i Dag er paa Marken, og kaldes den Opkastning af Skandser, som er synden og østen for Ravnholt Gaard, endnu Kong KNAPS DIGE, hvoraf nogle vil slutte, at Kong SVEN før sit Fald har været kaldet med Tilnavn KNAP. Hvorledes Kong SVENS Armee blev slagen paa Grathe-Hede, derom kam læses SAXO Grammatic. Edit. Stephan. Pag. 279. Denne Graa- eeler Grathe-Hede er nu i Høisalg Kong FRIDERIK V Tid med Colonier bebygget, af hvilke disse 3 Byer ere lagte til Torning Sogn, Gamle Frideriksdal 4 Gaarde, Gamle (488) Frideriksmose 4 Gaarde, Over-Frideriksmose 5 Gaarde, i alt 13 Bøndergaarde. Bønderne vil, at Torning Bye skal have sit Navn af de gamle Danskes Afgud Thor. Igiennem Nørre-Knudstrup Bye løber Alveien til Viborg og Skive. Paa Sognets Marker ere adskillige Høie, saasom Kirkebjerg eller Bavnshøi, hvoraf man forðum har optendt Ild i fiendtlige Tider, Biørnshøi liggende ved Kiersholm, Kiershøi, Torning-Dors en lang Høi. Af Skove ere endnu her og der i Sognet nogle Levninger, lunde og Kratte tilbage. Men at her i ældere Tider overalt har været anseelige Skove, hvoraf endog Bielkerne i Torning Kirke skal være tagne, det viser ei alene de overblevne Navne, men man opgraver endog i Moserne en Hoben baade Fyr- og Grane-Træer med Grene, saavelsom Eeg, hvorfor man der i Egnen gjør Forskiel paa Bygninger, som ere bygte af Mose-Træ og andet Træ. Ved Graa-Gaard ligger Graa-Søe, hvoraf en Strøm udløber i Heden til vester. Vesten i Sognet udspringer en liden Strøm som flyder igiennem en Dal øster paa, og paa fem fierding Veis driver fem Vand-Møller, Kiersholms-Mølle, Humle-

Mølle, Hørup-Mølle, Høiberg-Mølle, indtil den, efter megen Tilflod underveis, ved den Bye Tange i Høiberg Sogn udgyder sig i den store Guden-Aae, som løber til Randers. Endnu hører til Torning Sogns Merkværdigheder, at en af dets Prester, uden Tvil ved Navn Erik Sörensen som braverede af sin styrke, blev i Viborg af en und Adelsmand Otte Skram, som var kommen udenlands fra, udæsket med blot Kaarde, hvilken han strax behændig indviklede i sin Prestekiortel, tog Eieren den af Haanden og nedlagde ham selv dermed, han rømte derpaa ud af Landet og gav sig i Svensk Krigs-Tieneste, men efter mange Aars Forløb i fiendtlige Tider kom uformerket til Torning, hvor han skrev under Bladet af et Bord, som længe derefter var i Prestegaarden: N. N. fordum Prest udi Torning, nu Liutnant udi Svensk Tieneste.

- h) Kirken har et lidet Taarn, og deri en liden Klokke med Aarstal 1550 (489) som før har hængt i Høiberg Kirketaarn. Nogle holde for, at Stedet skrives rettere Elseborg. En halv Fierdingsveis fra Byen har før ligget en Mølle, kaldet Elsborg Mølle, som er nedbrudt og øde.
- i) I Kirketaarnet hænge tvende Klokker, en større og en mindre. I Kirken ere tvende Epitaphia, det ene paa en Kobber-Plade over Friderik Knudsen Hammers Enke af Norge, det andet over Sognepresten Adam Hammer, hvilken har foræret en liden Lysekrone med Navn paa F. K. H. Foruden Levring Bye, bestaaer Sognet af Torper og smaae eenlige Steder. I en Aae, som skiller Levring Bye fra de andre Steder, har tilforn været godt Krebs-Fiskerie, men nu intet synderligt. Paa Byens Grund er paa en Bakke et lidet Kildeveld, kaldet Hellig Kilde, som af vanføre Mennesker besøges og bruges St. Hans Aften, i Tanke at komme til deres Førlighed igien. Efter Fundatz af 20 Julii 1745 er af Hr. Fridenrich til Palstrup for Sognets Ungdom indrettet en Skole i Levring Bye.
- j)
- k) Kirken har et lidet Taarn. Altertavlen er 1654 foræret af Jörgen Marsvin til Avensberg og Frue Anna Helvig Gyldenstjerne, hvis adelige Vaabener findes baade paa Alteret og Prædikestolen. Fonten er af heel Steen med forgylde udhugne Løver og Blomstre og et Mesing-Fad. Kalk og Disk af Sølv er givet 1745 af Steen Jörgensen til Avensberg og Maria Cathrine Balsöv. Den murede Begravelse i Kirken er nu opfyldt med Jord. (490)
- l) Kirketaarnet er anseeligt og 1747 næsten af nye fra Grunden opbygget. Klokken, som veier 803 Pund, har Janus Friedenreich til Palstrup og Frue Anne Margrete Linde ladet omstøbe og forbedre ved M. Casper König i Viborg 1733 hvilke og har givet en smuk Lysekrone, Alterklædet og en Fløiels Messehagel med deres Vaabener paa af massiv drevet Sølv og Aarstal 1725. Altertavlen er og meget smuk. Bemelte Friedenreich har ogsaa 1723 ladet bygge til den østre Ende af Kirken en anseelig aaben Begravelse over Jorden, hvori han og hans Frue hvile. Udi en aaben Begravelse under Jorden i Kirken ere hensatte Peder Charisius til Palstrup og Frue Anne de Binde, hvis Navne findes paa Skriftestolen med Aar 1660 samt paa en gammel Messehagel, og paa Kalk, Disk, og Brødæske med Aarstal 1673. Byens Navn skrives urigtigt Høeberg, men rettest Høiberg, thi det har sin Oprindelse af Situationen, saasom Stedet ligger meget høit. Trædholt er et Boelsted og tvende smaae Huse i Skoven. I Sognet har før været tvende Bøndergaarde Ravnholt og Kiersgaard, som ere nedbrudte og Markerne lagte under Palstrup. Om Tange Bye, som nogle holde for, skulde have Navn af Tunge, er uvist, men Marken skal dog have saadan Figur der, hvor Tang-Aae løber ud i Guden-Aae. Bemelte Tang-Aae gjør paa denne Kant Skilsmisse imellem Viborg- og Aarhuus-Stifter. Ved Tange Bye of Aae har fordum ligget en Herregaard, kaldet Tange, hvortil nogle af de gamle Rosenkrands

have skrevet sig, saasom Jens Nielsön af Tange, Niels Nielsön til Tange, Erik Nielsön til Tange. (491)

- m) Almind Kirke skal tilforn være kaldet Branum Kirke. Paa Klokken i Taarnet findes en Rose. Paa den nordre Væg ved Alteret er malet en Opskrift over Sognepresterne fra Reformationen indtil 1680 af hvilke den første Hr. Ib, som havde været Franciscaner Munk, blev ordineret til Prest i Branum 1538 døde 1561. I Kirken er et Epitaphium oprettet 1708 over Sognepresten Lorentz Buchholtz og Familie. 1558 har Kong CHRISTIAN II lagt til Prestegaarden i Almind, for Eng-Mangel, en Jord og Eiendom, som ligger til Hørup Kirke, kaldet Ødum Mark, dog saa at Presterne skal give til Hørup Kirke sædvanlig Skyld og Landgilde. Norden for Almind gaaer en Dal ned til Hald-Søe, kaldet Capel-Dal af et Capel, som derudi har været, hvis Rudere endnu vises. Dette Sogns Grund falder skarp og sandig.
- n) Kirken ligger for sig selv ude paa Marken, dog er for nogle Aar siden ved Kirkegaarden bygt et Skolehuus for Sognets Ungdom. Kirken er bygt af hugne Stene og tækket med Blye, paa Klokken i Taarnet staaer PAVLVS. Ved begge Sider af Kirken har været Indgang og ved hver Dør staaer fire af Kampesteen hugne runde Piller. Over den syndre Dør, som nu er Indgangen, er i Steen udhuggen en siddende Løve og en stor Fugl der vender Hovedet mod Løvens Hoved. Ved den nordre Side, hvor Opgangen nu er til Herskabets Støle, er og en stor Fugl ved hver Side. Om Kirkens Bygning fortælles, at der over Arbeidet kom Trette imellem Mesteren og Svennen, som gik saa vidt, at den sidste blev af den første ihjelslagen, (492) og begravet syndes for Kirken, ved hvor Ende af Graven staaer et udhugget Steen-Kors, og paa det Kors ved den vestre Ende sees udhugne adskillige Figurer, en Klokke, en Mand, en Muurskee, Hammer og Tang. I Kirken ere overalt Hvælving over Choret, som endnu har sin gamle Maling, hvor man iblant andet seer et Fruentimmer siddende ved et Bord og derpaa liggende et Spil Kort udslaget, hvorom Traditionen siger, er en Frue med et af disse Kort skal have vundet den Capital, som Kirken er opbygt for, og neden for Løvverket rundt om ved Hvælvingen staaer malet 32 adelige Vaabener, hvilke og findes paa et Epitaphium i Choret giort 1564 over Niels Skeel af Rygaard som døde 1561 og Frue Karen Krabbe, paa samme Epitaphium sees tvende Mands-Personer i Harnisk malede med tre Fruentimmer og to smaae Børn, hvorunder disse Navne: Hans Skeel, Niels Skeel, Karin Krabbe, Ingeborg Skeel, Dorthe Skeel. I Buen over Indgangen til Choret sees malede 4 Vaaben og derunder: Her ligger begravet Erlig og Velbyrdig Fru Karin Henning, af det øvrige kan intet læses undtagen det Navn Karin Peders Dotter i den anden Linie. Neden i Taarnet sidder et lidet Epitaphium over Johan Voss Foged paa Vinderslevgaard. Paa Altertavlen staaer 1638 og paa Prædikestolen 1650. Ved Elkier har før været et Fattig-Huus, som er nedfaldet, fordi det havde intet at holdes ved lige for.
- o) Denne Kirke, hvortil Geheimeraad Hr. Mogens Rosenkrands in Augusta 1765 lagde Grundstenen, lod Høistsalig Kong FRIDERIK V. opbygge til de tvende i Alheden anlagte Tydske Colonier Friderikshede og Friderikshøi, som bestaaer hver af 30 Gaarde. Kirken blev indviet den 16. April 1766 (493) og har tvende Prester, en Luthersk og en Reformert, som begge prædike paa Tydsk skifteviis for den Lutherske og Reformerte Menighed. Ved Kirken, som ligger midt imellem begge Colonier, ere bygte tvende Gaarde for Tilsyn derved og til Beleilighed for Kirke-Betienterne og Menighederne. Disse to Byer ere anlagte i Gader, med en Brynd af 26 a' 28 Alnes Dybde i hver Gade. Bag Gaardene ligge deres Haver. Husene ere af Muur og Bindingsverk, og marken rundt omkring dyrket, saa at hvo der har seet Alheden tilforn,

neppe nu kiender den igien. De Tydske har, foruden anden Sæd, indført Pateter eller Kord-Æbler, hvoraf en Mand aarlig kan avle 20 til 30 Tønder,

IV. Af Giern-Herred, som under Skanderborg Amt er anført og beskrevet, hører største Delen eller de 9. Sogne under Silkeborg Amt. See forhen pag. 214. seqv.

Udi Silkeborg Amt ligge de Herregaarde og andre store Gaarde, som nu følge.

Herregaarde.

Allinggaard. Allinggaard i Svostrup Sogn Hidsherred, siges i gamle Dage at have en Ladegaard til Alling-Kloster, som laae ved dens Marker samlet af nogle Bøndergaarde tildeels kaldet Asmildgaarde, og kan for Bygning og Eiendom passere for en Herregaard, men for Situationens Skiønhed og i Mængde af Gods og Tiender overgaaer mange af de store. Den har alene Stald-Rettigheder, men er for det øvrige ufrie. Gaarden ligger meget fornøielig med Skov omkring og neden for Alling-Søe, hvoraf udflyder en Aae, som gaaer igiennem Haven. Bygningen er af Muur og Bindingsverk med skønne og velanlagte Haver omkring, hvorudi et smukt Orangerie-Huus (494). Allinggaard ligger vel i Hidsherred og i Annexet Svostrup: men Beboerne søge dog Grønbek Kirke i Lysgaardherred, som er Hoved-Sognet og dem nærmest liggende. Gaarden har i meget lang Tid været eiet og beboet af Velb. Christian Fisker, som tillige eier begge Sogne og deres Kirker med Jure Patronatus & Vocandi. Hans første Frue var Marie Kirstine Poulson, Etatsraad og Landsdommer Poulsons Dotter til Bistrup. Has nu værende Frue er Charlotte Amalia Reenberg, Justitzraad og Landsdommer Thöger Reenbergs Dotter til Ristrup. Allinggaards Hartkorn er 38 Tønder 1 Skieppe 1 Album. Men Bøndergodset, som hører dertil og til underliggende Gravballegaard, er i alt 623 Tønder 4 Skiepper 3 Fierdingkar 1½ Album. Skovskyld 20 Tønder 1 Skieppe. Mølleskyld 10 Tønder 3 Fierdingkar. Konge og Kirke-Tender 254 Tønder 6 Skiepper.

AvensbiERG, i Sørslev Sogn Lysgaardherred, to Mile fra Viborg, er en meget gammel og berømt Herregaard. Nogle Efterretninger sige, at Gaarden først har hedet Torkelstrup og ligget inde i Skoven, men skal i den sorte Død ved 1350 være bleven øde. Siden Dronning MARGRETES Tid skal den igien være opbyggt af Jens Andersön Landsdommer i Nørre-Jylland, som købte Duelunds Skov af sin Syster Frue Kirsten Anders Dotter, Niels Albildgaards Enke. Han skal have ladet Gaarden kalde AvindsbiERG, fordi han havde mange Avindsmænd. En anden Tradition hidleder Navnet af en langvarig Avind og Trette imellem tvende Systre. Andre have endnu den tredje Mening om Navnets Oprindelse af en langvarig Trette og Uenighed imellem de tvende Herremænd Jens Jensön Brok af Clausholm og Jens Nielsön Lövenbalk af AvensbiERG, som ikke endtes førend (495) den første var af den sidste bleven ihjelslagen. Men den ene Mening er ligesaa vis og uuis som den anden. Vist er det, at Gaarden har haft dette Navn ved og efter 1391 og at Navnet i gamle Dcumenter af og efter den Tid skrives paa adskillige Maader, Avensberg, Awendsberg, Awænzberg, Andzbergh, Awentzbergh, Awinsberg, Awensbergk, AvindsbiERG, Affuendzbergb, Affuensberg. Borgegaarden bestaaer af et anseeligt Huus, tre Etager høit, foruden grundmurede Kieldere. Tømmeret overalt Eeg af ugemenn Størrelse, Bielkerne 18 Alne lange, som er Hustest Vide, hvilke i Kielderne ligge saa tet, at man ei kan skikke en Haand der imellem, Sværvægterne ere af savskaaren

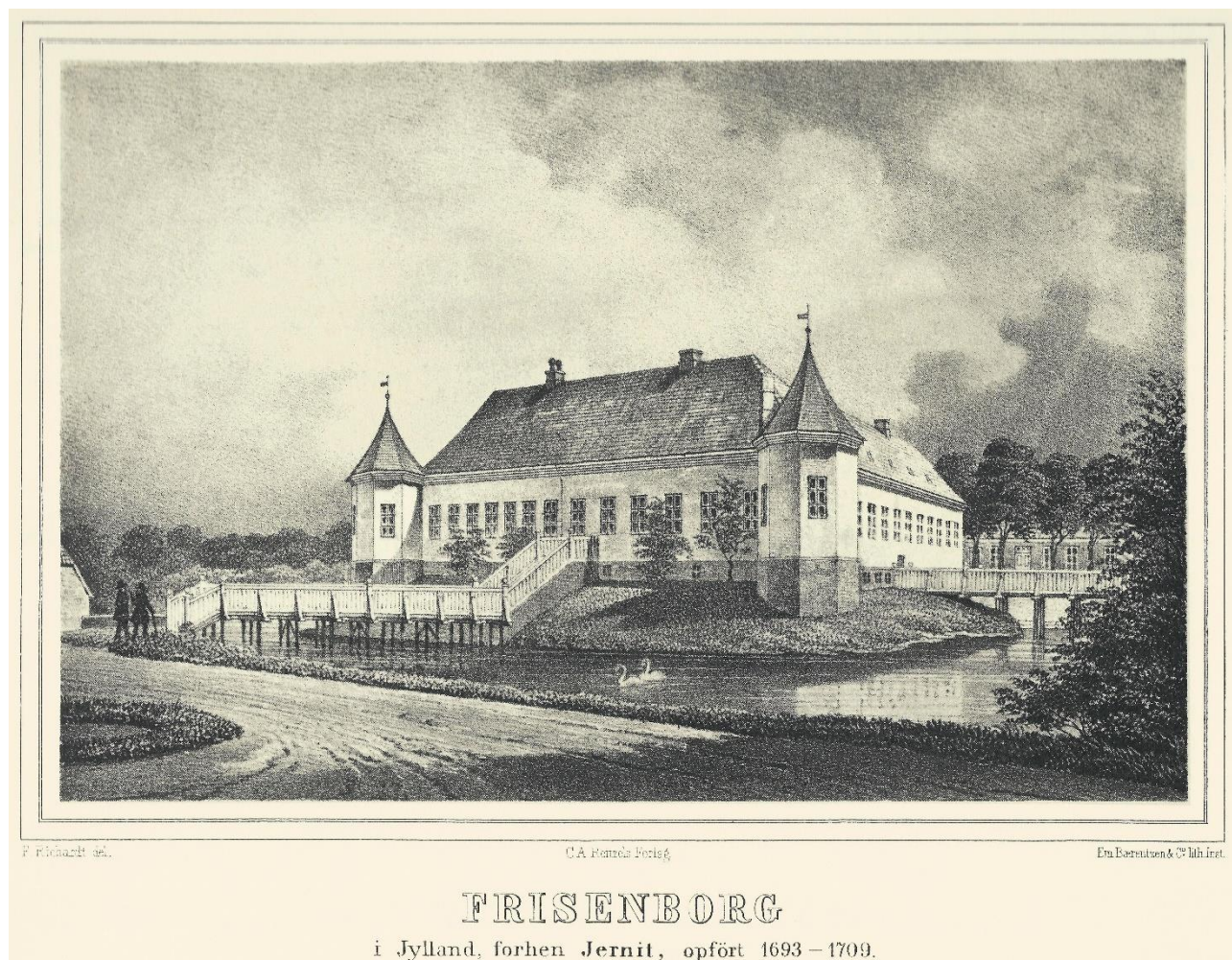
Riis Eeg 24 Alne lange. Paa den syndre grundmurede Gavl staaer i Jern-Ankere c: E. B. og M. R. 1656 at Erik Bilde og Mette Rosenkrands. Men det øvrige af denne Bygning synes at være meget ældere. Samme er nu moderne indrettet. Derforuden tvende andre Huse af Muur og Bindingsverk, paa det midteste deraf er et Slag-Uhr og en stor Klokke, som Hr. Anders Bilde til Oxholm 1548 har ladet støbe, hvilken siges i Krigens Tid at være bortført til Skaane, men siden hentet tilbage igien. Over Indgangs Døren paa det store Huus staaer udhuggen i en Steen, som før har siddet over en Camin, de Marsviners og Brahers Vaabener, med P. M. og M. B. c: Peder Marsvin, Mette Brahe. Paa flere Steder i Gaarden findes gamle Inscriptioner udhugne, men af Ælde næsten fortærede og ulæselige. Ladegaarden er stor, meste nye opbyggt af Cancellieraad de Steensen og Fader, ligesom og den første har anlagt en prægtig Have omkring Gaarden, med lange og skønne Alleer, som gaaer til og igiennem den anseelige Skov, der tilligger. Paa Gaarden var et Capel, som efter (496) Greve Otto Rantzovs Død blev ruineret, paa hvis Altertavle Mogens Kruses Navn stod. Der var og et kunstigt og rart Mariæ Billed, hvor hun sad paa en Trone med Solen og Stierne omgiven, under hendes Fødder sade tvende paa Knæ med sammenlagte Hænder og opløftede Øine til Mariam, hvorhos var et adeligt Vaaben og Aarstal 1500, hvilket af Greve Rantzov blev som en Raritet foræret til en Catholsk Herre, som engang besøgte ham paa Rosenvold. Dette Vor Frue Billede, saavel som et andet St. Karens Billede, havde før været i Karup Kirke, men af Jörgen Marsvin bortførte til Avensberg. Hvad Eierne angaaer, da er foran nævnet Landsdommer Jens Andersön, som levede under Dronning MARGRETES Regiering. Siden har den Familie Lövenbalk, som nedstammede fra Kong CHRISTOFFER II. Over hundrede Aar eiet Avensberg, nemlig, Jens Nielssön Ridder og Landsdommer i Jylland, som har levet 1391 og endnu 1434. Hans Søn Erik Jenssön og Frue Karen. Hans Søn Erik Eriksön Ridder 1453 1472 og Frue Mette Laurids Dotter. Siden veed man ingen før Niels Clemmensön til Avnsberg 1517. Peder Gyldenstjerne til Avnsberg 1534 Christoffer Göye til Avensberg 1559. Peder Marsvin som døde 1614 og Frue Mette Brahe. Deres Søn Jörgen Marsvin 1633 som døde 1671 og Frue Anne Helvig Krabbe død 1670 75 Aar. De havde længe tilforn 1655 solgt Gaarden til Rigets Marsk Hr. And. Bilde til Damsbo. Aaret derefter 1656 har Erik Bilde til Løvesmose og Frue Mette Rosenkrands eiet den. Hun, efter andet Giftermaal med Niels Krabbe til Skielling, solgte Gaarden til Hr. Christoffer Ulfeld 1669 som døde 1670 Hans Enke Frue Sophia Amalia Krag ved andet Ægteskab med Greve Otte Rantzov (497) tilbragte ham Gaarden, som han beboede 1685. Hans Søn Baron Otto Rantzov solgte Gaarden 1730 til Commerceraad Sten Jörgensen, som døde 1754 hvis Frue Marie Cathrine Blaslöf var død 1744. Efter dennem dres Søn Cancellieraad Steen de Steensen og Frue Mette Elisabeth Skinkel nu værende Eiere og Beboere. Hovedgaards Taxt 66 Tønder 4 Skiepper 1 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 3 Tønder, 4 Skiepper 1 Fierdingkar 1 Album. Mølleskyld 4 Tønder 2 Skiepper. Bøndergods 293 Tønder 6 Skiepper 3 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 1 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album. Mølleskyld 7 Tønder 3 Skiepper 2 Fierdingkar. Tiender 69 Tønder 3 Skiepper.

Bierre. Bierg eller Bierre, i Aal Sogn Vradsherred, en Herregaard som nylig er opbyggt af Muur og Bindingsverk, men har skøn Eiendom og gode Skove. Af Eierne vides: Morten Paks til Bierg 1638. I vore Tider Etatsraad Oluf Krabbe. Hans Søn Oberste Krabbe. Hovedgaards Taxt 32 Tønder 6 Skiepper 1 Fierdingkar 1½ Album. Skovskyld 4 Skiepper 1 Fierdingkar. Mølleskyld 7 Tønder 3 Skiepper 2 Fierdingkar. Bøndergods 114 Tønder 1 Skieppe 3 Fierdingkar. Skovskyld 1 Tønde 6 Skiepper 3 Fierdingkar. Mølleskyld 3 Tønder 5 Skiepper 3 Fierdingkar. Tiender 18 Tønder 4 Skiepper.

Frisenborg.

Frisenborg, i Hammel Sogn Giernherred, er et Greveligt Sæde, opbyggt af Greve Nicolai Friis 1693 og fuldført af Sønnen Greve Christian Friis 1709 bestaaende af en grundmuret Borgegaard, to Etager høi, med to Runddeel, en Ladegaard af Grundmuur, og en Staldgaard af Muur og Tømmerverk. Ved Siden af Gaarden ligger en smuk Frugt og Lyst-Have, samt en Dyre-Have med Norske Enebær-Stager (498) indplantet. Paa dette Sted var før og i Reformations Tiden en Bye kaldet Jernit, bestaaende af 6 Gaarde og et Boel, som tillige var et Kirke-Sogn og Annex til Hammel, men siden det var saa lidet, befalede Kong CHRISTIAN III. 1558 Jernit Kirke at nedbrydes og lagde Byen til Hammel Sogn. Af disse Gaarde, som og siden bleve afbrudte, blev Herregaarden Jernit oprettet, som Parsbergerne i Begyndelsen af forrige Seculo eiede , og siden Mogens Friis, som Kong CHRISTIAN V. 1671 ophøiede i Grev-Standen og ad allernaadigst erigerede Jernit til et Grevskab med det Navn Frisenborg.

Frisenborg—indsat af autor — ikke en del af Det Danske Atlas, fra Prospekter af Danske Herregårde af Joachim Ferdinand Richardt Udgivet første gang 1844 til 1868.

Af Eierne vides: Voldemar Parsberg til Jernit 1602 og Frue Ide Lykke. Hans Broder Christoffer Parsberg til Jernit som døde 1608 og Frue Dorthe Munk. Deres Søn Hr. Oluf Parsberg til Hagsholm og Jernit til Mogens Friis, som blev den første Greve til Frisenborg og døde 1675. Hans Søn Greve Niels Friis som døde 1699 og Grevinde Christine Sophia Reventlov. Deres Søn Greve Christian Friis dom døde 1764 og Grevinde Öllegaard Gersdorf. Nu Geheimeraad og Ober-Staldmester Greve Erhard Vedel Friis og Frue Friderica Lovise Friis fød Grevinde til Frisenborg. Hovedgaards Taxt 56 Tønder 1 Skippe 1 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 4 Tønder 3 Skiepper 1 Album. Bøndergodset, som hører under samtlige Grevskabets Gaarde, nemlig Frisenborg, Hagsholm, Enslevgaard, Østergaard, Tulstrup og Terp Bye, er 956 Tønder 3 Skiepper i Fierdingkar 2½ Album. Skovskyld 14 Tønder 2 Skiepper 3 Fierdingkar. Mølleskyld 28 Tønder 3 Fierdingkar 2 Album. Tiender 198 Tønder 4 Skiepper. (499)

Gravballegaard i Svostrup Sogn Hidsherred, er en stor Avlsgaard, oprettet af fire andre Gaarde i Gravballe Bye, som før har tilhørt Niels Vendelbo, men ligger nu under Allinggaard og tilhører Christian Fisker. Gaarden er uden al Frihed. Dens Hartkorn er 11 Tønder 4 Skiepper 3 Fierdingkar. Men dens øvrige tilliggende Eiendom er beregnet under Allinggaards-Bøndergoods.

Hammergaard, i Hammer Sogn Vradsherred, ligger i Heden og har saare skarp Grund og Jordsmon. Baade Borge- og Ladegaarden er af Muur og Bindingsverk. Men vides ei af hvem bygt. Der har formodentlig før været en Bondebye af det Navn Hammer, hvorfra Gaarden er oprettet. De Eiere, men ved, ere følgende: Assessor Bredal. Oberstlieutenant Trappaud. Commerceraad Kruse til Holgaard. Hovedgaards Taxt 23 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar. Skovskyld 1 Skieppe 1 Fierdingkar 2 Album. Mølleskyld 2 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar. Bøndergods 200 Tønder 3 Skiepper 2 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 7 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album. Mølleskyld 1 Tønde 2 Fierdingkar. Tiender 13 Tønder 1 Skieppe.

Kiersholm, i Torning Sogn Lysgaardherred, er en temmelig gammel adelig Sædegaard, og har sit Navn af det Kier som den ligger udi. Om Borgegaarden ere brede og dybe Graver. Grundvolden er af firkantede hugne Steene, men Bygningen af Bindingsverk, og ikke meget anseelig. Af Eierne vides: Henrik Sandberg død 1588. Hans Enke Frue Kirsten Juul død 1626. Oberstlieutenant Tyge Sandberg, som blev i det navnkundige Slag ved Nyborg den 14 November 1659 41 Aar, og Frue Karen Juul som døde 1656. Siden har (500) Licentiat Niels Hofman og hans Enke Kirsten Trane eiet Gaarden indtil først i dette Seculo. Derefter er Janus Friedenreich til Palstrup bleven Eier af Kiersholm. Nu hans Søn Christian Daniel Fridenreich. Hovedgaards Taxt 16 Tønder 6 Skiepper 1 Fierdingkar. Af Palstrup Gaards Taxt 10 Tønder 1 Skiepper 2 Fierdk. 1 Alb. Bøndergods og Tiender er beregnet under Palstrup Gaards Gods og Eiendom.

Marsvinlund. Marsvinlund, i Vium Sogn Lysgaardherred, har fordum været en Bondegaard kaldet Bastrup, men 1654 opbyggt af Jörgen Marsvin og gjort til en Sædegaard, dog er den ucomplet. Bygningen har før været teglhænget, men er nu tækket med Straa-Tag. I nyere Plov har drevet dens Avling. Nu Justitzraad og Horets Assessor Luge. Gaardens Hartkorn er 12 Tønder 3 Skiepper 1 Album. Skovskyld 1 Skiepper 1 Album. Bøndergods 4 Tønder 2 Fierdingkar 2 Album.

Palstrup, i Høiberg Sogn Lysgaardherred, skal i gamle Dage have været et Lyst-Sted; en adelig Familie tilhørende, formodentlig kaldet Pallestorp efter nogen Adelsmand af det Navn Palle. Gaarden har først været anlagt nordvest fra nu værende Gaard, hvor endnu er en Dam kaldt Gammelgaards Dam, og har runden om haft store Skove og adskillige Bøndersteder, som Tid efter anden ere ødelagte. Naar og af hvem den er flyttet til dette Sted, og indrettet til adelig Sædegaard, vides ikke. Det store grundmurede Huus paa Borgegaarden af to Etager, med Taarn og Spiir, er bygt 1631 af Rigets Raad Oluf Parsberg, efterat Gaarden forhen bar afbrændt. Hans og hans Frues Karen Kruses Navne, Vaabener og Aarstal 1639 (501) paa en Camin i Fruerstuen viser, at Bygningen da indvendig er bleven færdig. For samme Skorsteen staaer endnu et Skiembret med begges og deres Familiers Vaabener, Navne og andre Zirater, gjort 1653. Hr. Oluf Parsberg har og bekostet Graverne om Borgegaarden, med Vindebroe over, saavelsom de yderste Grave om hele Gaarden. Paa Broen ere paa fire Postementer opsatte fire Løver af Steen, staaende opreiste, og holdende hver en Plade af Steen med Parsbergs og Frues Fæderne- og Møderne Vaabener, og med Aarstal 1656. De øvrige Gaardens Bygninger ere alle af Veld. Janus Friedenreich opførte i Aarene 1722. 1723. 1728 og 1736. saasom paa Borgegaarden, det vestre Fløi af Grundmuur to Etager høit med Port og Indkiørsel, det østre Fløi af Grundmuur, med Frontespice i Midten, zirligt og beqvemt indrettet, i Ladegaarden den store Lade, en Længde Øxenhuus og Faarehuus, en mindre Lade kaldet Tverladen, det store Øxenhuus, det vestre Huus i Staldgaarden til Gieste-Stald, det nordre Staldgaards-Huus til Vogne og Material-Huus.

Palstrup— indsat af autor — ikke en del af Det Danske Atlas, fra Prospekter af Danske Herregårde af Joachim Ferdinand Richardt Udgivet første gang 1844 til 1868.

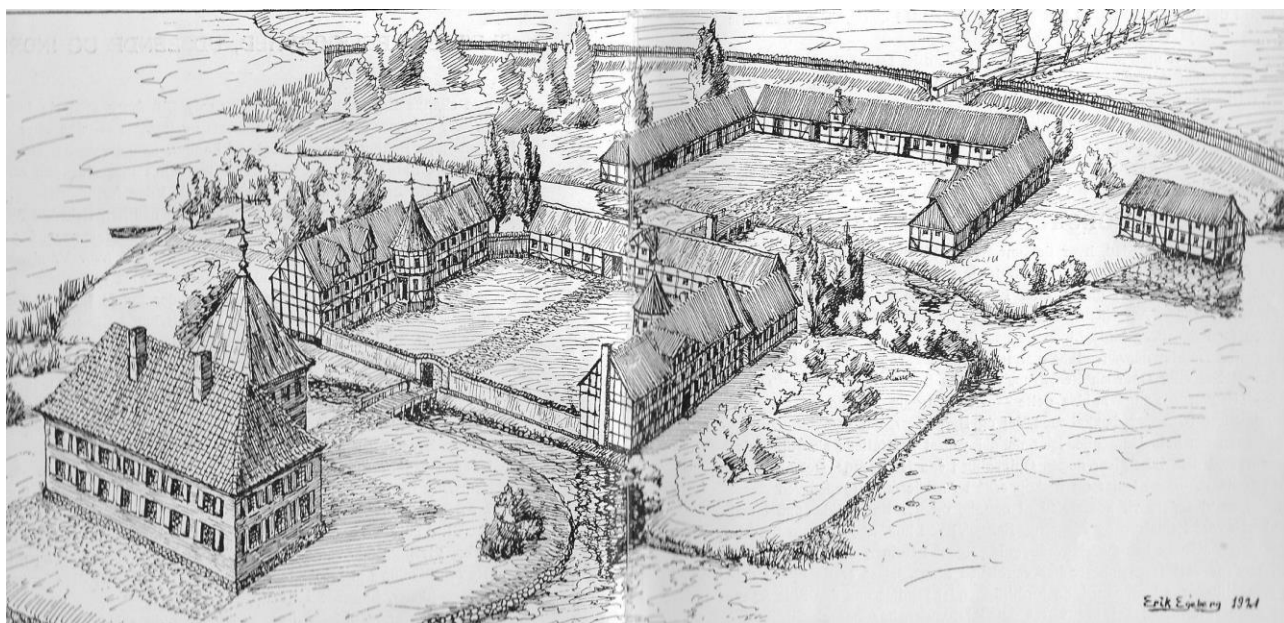
Den første man veed af Eiere, var Rigs-Raad Hr. Mogens Munk, som 1523 opsigde Kong CHRISTIAN II Huldskab og Mandskab. Frands Juul eiede og beboede Palstrup 1602. Hr Oluf Parsberg har siden mageskiftet sig Palstrup til for Jernit som nu kaldes Frisenborg, og har endnu eiet Gaarden 1660 Anno 1662 har Greve Corfitz Ulfeld haft Gaarden til et brugeligt Pant uden Tvivl for laante Penge til Hr. Oluf Parsberg. Efter Ulfelds Fald er Gaarden kommen til Parsbergs Svigersøn Hr. Otto Povisk, som har eiet den 1666 men solgt den 1672 til Cancellieraad og Amtmand Peder Charisius, som længe havde været Envojé udenlands og der bleven giftet med Frue Anna de Binde. (502) For hans lange troe Tienester og for det af hannem til Kongen overdragne Kunstkammer, fik han 1683 af Kong CHRISTIAN V. speciel Friheds Brev paa Palstrup Gaard og Høiberg Mølle samt Eftergivelse af resterende Skatter og Contributioner. Efter Charisii og Frues Død, har Svigersønnen Baron Marselius paa egne og Medarvingers Vegne solgt Gaarden til Daniel Friedenreich Apotheker i Viborg, som matte udholde vidtløftige Processer med Charisii Arvinger, indtil han 1697 efter fem Høieste-Rets Domme bekom formelig Skiøde paa Palstrup Gaard og Gods. Efter hans Død 1706 kom Gaarden til hans Søn Janus Friedenrich og Frue Anne Margrete

Linde, som døde 1755. Nu deres Søn Christian Daniel Friedenreich og Frue Elisabeth Dorothea Linde. Hovedgaards Taxt 50 Tønder 6 Skiepper 1 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 1 Tønde 4 Skiepper 3 Fierdingkar. Mølleskyld 6 Tønder 3 Skiepper. Bøndergods til Palstrup og Kiersholm Gaarde 529 Tønder 5 Skiepper. Skovskyld 4 Tønder 6 Skiepper 2 Album. Mølleskyld 2 Tønder 7 Skiepper 1 Fierdingkar 2 Album. Tiender 127 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar.

Seilgaard. Seilgaard, i Funder Sogn Hidsherred, er alene en Bondeggaard eller liden Avlsgaard, men bygt som er Herregaard, og har tilhørt Etatsraad Seerup. Hans Svigersøn Justitzraad og Landsdommer Envold Heug. Velb. Christian Fisker. Sr. Elling. Gaardens Hartkorn er 6 Tønder 2 Skiepper 2 Fierdingkar. Bøndergods 107 Tønder 2 Skiepper 2 Fierdingkar 1 Album. Tiender 7 Tønder 2 Skiepper.

Silkeborg. Silkeborg, i Linnae Sogn Giernherred, har i de Catholske Tider været en stor Herregaard eller befæstet Slot, som tilhørte Biskopsædet (503) i Aarhuus, men ved Reformationen og Biskoppernes Afsettelse hiemfaldt, ligesom de øvrige Geistlige Gods til Kongen og Kronen. Biskopperne holdt derpaa deres egne Læns mænd eller Hovedsmænd, af hvilke Hans Stygge, som den sidste, kaldtes Biskop Ove Bildes Official paa Silkeborg. Da Johan Rantzov 1536 var af Kong CHRISTIAN III udsendt at tage Biskopdommernes Gods i Possession, og var kommen i samme Ærende for Silkeborg, gjorde Hans Stygge, nogen Modstå, og ikke vilde overgive sig og Slottet, før hans Herre Biskopen blev nødt til at give sit Samtykke dertil, see HVITFELD pag. 1488. Silkeborg blev da et Kongeligt Læn, som forlænedes bort til en Adelsmand efter den anden. Samme Kongelige Læns mænd, hvis Navne findes ved Slutningen af Amtet, residerede der paa Slottet indtil efter Souverainiteten. Da Kong CHRISTIAN III bygde Dronningborg Slot i Randers, lagde Han derunder noget af det Gods, som havde ligget til Silkeborg Slot. 1560 befalede Kong FRIDERIK II EB VIS Herremand, hvis Navn man nu ei veed, at, efterdi der var Trette paa noget Gods som laae til Silkeborg, og han havde Nøglen til Slottets Documenter, skule han forføie sig derhen og udlevere til Lænsmanden Hans Johansen hvis Breve som behøvedes til at forsvare Kronens Eiendomme. Imod at indlegge Register og beseiglet Beviis derfor. 15736 bevilgede Kong FRIDERIK II at, efterdi der var Avl og Høibiering til Silkeborg, da skulde de næst omkringliggende Kronens Tiender, som i forrige Læns mænds Tid havde ligget til Slottet, fremdeles bliveliggende dertil. Samme Aar findes Kong FRIDERIK II I Julii Maaned at have opholdt sig paa Silkeborg, og der at have dateret et og andet Document. Udi den Svenske Krig 1658 blev Silkeborg Slot og (504) Læn af Kong FRIDERIK III pantsat til Oberst Hans Friis, men efter Freden 1660 udlagt i anden Hans Majestets Gield. Dette Slot har i sin Velmagt formedelst Skove og Vand haft en saa herlig Situation, at Arnd Bernsen pag. 148 gjør saadan Beskrivning derover: Silkeborg er et velbygt, anseeligt og overmaade lystigt Slot, liggende 4 Mile vesten op udi Landet fra Aarhuus, paa et synderligt smukt og belejligt Sted af Skov og Mark, saavel som mange ferske Søer og Aaer, saa at Kongelig Majestet derfor deromkring sig en egen Frihed og Vildtbane haver forbeholdet. At Skovene har været anseelige, som iblant andet deraf sluttes, at Kong CHRISTIAN IV. 1618 befalede Lænsmanden Christian Holk at lade hugge i Silkeborg Skove endeel Eegebielker hver 18 Alne lang til Mariager Klosters Reparation. Hvor længe Slottes Bygning var ved Magt, veed man ikke, men Silkeborg Ladegaard tilhørte en Tid lang Daniel Fisker og Familie, indtil 1719 af Kong FRIDERIK IV. Ved Reluition blev indløst, og afbrudt, og dens Marker til Rytter-Kobler udlagte. Men nu da Rytter-Districterne Indretning er igien ophævet, er og Silkeborg med det øvrige Kongelige Gods ved offentlig Auction i dette Aar 1767 solgt som en privat Herregaard, men uden Bygning, til Ritmester

Hoff for 38000 Rdlr. Hovedgaards Taxt 24 Tønder 4 Skiepper. Skovskyld 2 Tønder 5 Skiepper 1 Fierdingkar. Bøndergods 212 Tønder 5 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 22 Tønder 4 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album Mølleskyld 17 Tønder.

Kilde: Silkeborg Slot tegnet af Kunstmaler Erik Egeberg fra "Silkeborg Slot" 1 Del udgivet Hasselbalchs Forlag 1923.

Søbygaard. Søbygaard, i Søbye Sogn Giernherred, har før været en god Herregaard, bygt af Grundmuur, med tvende Taarne, og et Capel (505) paa Gaarden. De grundmurede Huse paa Borgegaarden lod Kong FRIDERIK IV. Afbyrde, da Ladegaardens Huse til tvende Compagnier Ryttere og deres Officerer bleve indrettede. Bygningen er nu ordinair Bindingsverk, og har, siden Cavalleriet til Købstæderne blev forflyttet, været beboet af Amtmanden over Dronningborg, Mariager og Silkeborg Amter. Af de forige Eiere vides: Mogens Juul. Christopher Gersdorf, som først kom ind i Landet af den Familie, død 1630 og Frue Else Munk. Deres Søn Peter Gersdorf, som levede 1649 og Frue Anna Lykke, som efter hans Død i mange Aar beboede Gaarden. Christen Mörk, som af en mordisk Bande blev dræbt ved Veile. Krigs- og Land-Commissarius Jens Poulson og Frue Maren Mads Dotter. Hans Søn Etatsraad og Landsdommer Matthias Poulson, af hvem Kong FRIDERIK IV. 1719 købte Gaarden og udlagde dens Marker til Rytter-Kobler. Nu da det Skanderborgske Rytter-District i dette Aar ved Auction er bortsolgt, er Søbygaard bleven tilslagen General-Krigs-Commissaire Beringskiold for 36800 Rdlr., og er saaledes igien forvandlet til en ny Herregaard, hvis Hovedgaards Taxt er 34 Tønder 1 Fierdingkar 1 Album. Skovskyld 1 Tønde 2 Skiepper 1 Fierdingkar. Mølleskyld 3 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar. Bøndergods 263 Tønder 7 Skiepper 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 2 Skiepper 3 Fierdingkar 1 Album.

Tvillumgaard og Kloster. Tvillumgaard, i Tvillum Sogn Giernherred, er alene en Ladegaard, som har ligget til et bekjendt Kloster, kaldet Tvillum Kloster, som i gamle Dage var anlagt i en Morads tet hos Guden-Aae, men længe siden er øde og afbrudt, undtagen Kirken, som alene er tilbage af Klosteret. Naar og af hvem dette Kloster er stiftet, er nu ubekjendt. (506) Men at det har været et af de gamle Klostere her til Lands, kan man deraf dømme, at det har været af Sancti Augustini Orden,

og bestaaet af Canonicis, hvis Formand havde Titel af Provst. I Kong CHRISTOFFER I. Tid var dette Kloster i saadan Flor og velstand, at Folk, hvilket bebreides ham i de Beskyldninger, som de Geistlige 1257 havde imod ham. Aar 1268 har en fornem Frue i sit Testament givet til Tvillum Kloster to Mark Penge. Udi de Aar 1280 1290 1357 og kanske flere gange, har Brødrene af Augustiner-Klostrene i Danmark holdt i Tvilum deres Capitulum generale eller almindelige aarlige Sammenkomst. 1350 levede Johannes Præpositus in Twtlum. 1513 fik Provsten i Tvillum Hr Peder Mogensön Kong CHRISTIAN II. Brev, at han og Efterkommere, Provster i Tvillum, skulde herefter være fri for Borgerleie-Heste at holde der i Klosteret. 1515 fik Mester Mads Provst i Tvillum af Høistbemeldte Kong Confirmation paa Klosterets Privilegier, og at det skulde nyde de Kirker og Gods, som laae dertil, saa frit som i hans Forfædres Tid, men al Kongelig Rente og Rettighed, undtagen Fridkiøb. 1533 var Regelbunden Mand Hr. Jens Pedersön Provst i Tvilum Kloster. Dette Kloster havde sin egen Birke-Ret kaldet Tvilum-Birk. Efterat Klosteret ved Reformationen var blevet seculariseret og kommet i Kongens Være, blev det lagt under Silkeborg Slot, og Bønderne befalet at svare under dette Slots Lænsmand Hans Stygge. Ikke des mindre synes dog den Titel af Provst i Tvilum nogen Tid derefter at være vedbleven, thi paa en Ligsteen der i Kirken seer man, at Provsten i Tvilum Hr. Povel Mikkelsön er død 1590 med mindre at han har været (507) Stedets Sogneprest og Provst i Herredet. Efter Souverainiteten er formodentlig Tvilum Gaard og Gods, saavelsom Silkeborg, udlagt i Kongens og Kronens Gield, og saaledes kommen i Particulieres Eie. Ad dem, som siden har eiet Tvilum, vides Mads Povelsen og Anne Niels-Dotter. Cancellieraad Rosenörn og kanske flere af den Familie, indtil Gaarden 1719 af Kong FRIDERIK IV. Ved Reluition blev indløst, og dens Marker udlagte til Rytter-Kobler. Men nu da det Skanderborgske Rytter-Gods i dette Aar 1767 er bleven afhændet, er og Tvillumgaard, som er uden Bygning, ved Auction bortsolgt til Conferentzraad og Amtmand Ditlev Trappaud for 43060 Rdlr. med Hovedgaards Taxt 47 Tønder 5 Skippere 3 Fierdingkar 2 Album. Skovskyld 6 Tønder 5 Skiepper 2 Album. Bøndergods 348 Tønder 4 Skiepper 2 Fierdingkar ½ Album. Skovskyld 5 Tønder 2 Album,

Vinderslevgaard. Vinderslevgaard, i Vinderslev Sogn Lysgaardherred, er beliggende paa en Ode udi Henge Søe. Om Gaarden har tilforn været Vold og raver, som nu næsten ere tilgroede og Vindebroen øde. Gaarden skal tilforn have været en Ladegaard under Silkeborg Slot. Man finder, at Kong CHRISTIAN IV. Har 1636 bevilget Anne Folqvartz Dotter at beholde paa Livstid Vinderslevgaard udi Silkeborg Læn liggende, som Lænsmanden der havde bortfæstet til hende. I Kong CHRISTIAN V. Tid har Gaarden været forlænet til Oberste Rantzov. Siden er den kommen i Daniel Fiskers Eie, og efter hans Død til hans Søn Christian Fisker, som solgte den til Etatsraad og Landsdommer Arnoldus Christian Dyssel. Nu tilhører den Kammer-Assessor Bredal. Bygningen er af Muur og Bindingsverk, undtagen (508) et Huus, som er grundmuret, men ikkun eet Loft høit. Nordvest for Vinderslev Kirke har fordum ligget en Harregaard kaldet Nygaard, hvorpaa de Skeeler har boet, som der i Kirken ere begravne, men nu er Stedet neppe mere kiendeligt. Hovedgaards Taxt 20 Tønder 2 Skipper 2 Fierdingkar 1 Album. Bøndergods 257 Tønder 6 Skiepper 2½ Album. Skovskyld 3 Tønder 1 Skieppe 2 Fierdingkar. Mølleskyld 2 Tønder 7 Skiepper 2 Fierdingkar. Tiender 25 Tønder 7 Skiepper.

Alling Kloster. Endnu maae meldes liget om Alling Kloster, som fordum har ligget udi dette Amt i Grønbek Sogn, Lysgaardherred, ved Enden af Alling-Søe, og haft en overmaade behagelig Situation, men er nu intet mere deraf at see, og Stedet neppe kiendeligt. Til dette Kloster har Allinggaard, som forhen er beskrevet, fordum tildeels været en Ladegaard. Hvor gammelt Alling

Kloster er, eller af hvad Munke-Orden det har været, veed man nu ikke. Men at det har været til 1268, sees af et da udgivet Document, hvori det bliver nævnet Clastrum Alsing, ligesom det og i Breve af 14 g 15 Seculis kaldes Alwing eller Alvinge Kloster. Af Abbederne, som have forestaaet dette Kloster, nævnes, Palno 1343 Magnus 1443 Peder 1486 og i et Brev af 1554 nævnes tvende, nemlig Knud Haus som var Abbed 1523 og Hans Laugesön kanskee endnu ældere. Anno 1444 fik Abbeden i Alling Kloster ved Mageskifte af Kong CHRISTOFFER noget Landgods. 1519 fik da værende Abbed af Allinge Kloster Recognitz paa 28 Rinske Gylden, som han havde laant Kong CHRISTIAN II. Efter Reformationen 1536 blev dette, ligesom de andre Klostere, verdsliggjort og kom i Kongens Være. An. 1547 fik Johan Höicken (509) som da forud med Alling Kloster var forlænet, samme Kloster i Pant for 4000 Mark Lybsk og 1000 gode Myntede Jochims-Dalere. Denne Embedsmand beholdt Lænet til 1562. Men at han ikke har holdet alt for vel Huus dermed, giver et Kong FRIDERIK II Brev af 1561 tilkiende, hvori hannem for Enkedronningens Forbøns Skyld bevilges at beholde Klosteret endnu i dette Aar, men forbydes aldeles at jage Dyr eller hugge i Skovene, lidet eller stort, under Forlægningens Forbrydelse 1562 blev Hans Johansen Lindenov, Embedsmand paa Silkeborg, tillige forlænet med Alling Kloster. Og 1573 blev Oberst Jens Kaas til Vorgaard forlænet baade med Silkeborg Slot og Alling Kloster. Og blev saaledes Alling Kloster, men dets tilliggende Gods, lagt under Silkeborg Slot, som et andet Kong FRIDERIK II Brev af 1576 siger. Efter Jens Kaas blev Manderup Parsberg til Sandby 1578 med bemelte Slot og Kloster forlænet. Naar dette Klosters Bygning er afbrudt, veed man ikke, men Pladsen, hvor det har staaet, er indgierdet til Agerland, og nogle af Pælene skal endnu sees i Aaen, hvorover Broen har gaaet.

Colonierne. Om Colonierne paa Alheden er noget forhen rørt ved Begyndelsen af Amtets Beskrivelse, og mere paa sine Steder under Herrederne i Amtet, men som man har en fuldstændigere Efterretning om deres Beskaffenhed, af 1 Januar 1763 kan samme, førend man sluttet Amtet, fortjene her at indføres, som er saa lydende:

De Sex paa Alheden anlagte Tydske Colonier, bestaaende af 214 Familier, ere af følgende Beskaffenhed.

Friderichshede 59 Familier, den største Deel ankom paa Heden 1760 om Sommeren, og bleve indqvarterede i Hytter, de øvrige (509) 1761.

1. Bygninger, alle For- og Bag-Huse ere opmurede og i Stand, saa vel ved denne Colonie, som alle de andre fem Colonier, dog fattes Muursteen til nogle Baghuse ved Colonierne, som ei endnu ere opmurede. For det øvrige ere alle Bygninger ved Colonierne i Stand. Hver Familie har en skikkelig Stue, Køkken, Spisekammer og Forstue, Stald og Lade, og som disse Huse ere opsatte i brede Gader, og hver Colonie ligger midt i en Hede, saa giver disse Huse med deres inddigede Haver et smukt Syn.
2. Besetning og Effecter har ligeledes alle Colonierne, som deri bestaaer: Hver Familie har to gode Plov-Stude og en Koe, en Plov, en Harve, en beslagen Vogn, de fleste Jern-Kakelovne og al fornøden Huusgeraad; Nar man seer en Mands Effecter og Redskaber, kan man noget nær vide, om han duer noget til Agerdyrkning; thi alle de gode Colonister har anskaffet sig skønne Effecter, Jern-Kakelovn og Huusgeraad, derimod de udygtige og slette Colonister har ringe Effecter.
3. Fyr- Gran- og Hør-Frø er saaet ved alle Colonierne nogle gange, men Fyr og Gran er dels formedelst Kuld og Blæst, dels og formedelst den opbrudte Hede endnu ikke ganske raadnet, og

ganske udgaaet. Derimod har Colonisterne faaet Hør i deres Haver, som har haft god Fremgang. Disse 3de Poster ere ens ved alle 6 Colonier.

4. Agerdyrkningen ved Friderichshede. De har i Aar avlet Rug, Havre, lidet Byg, men fast intet Boghvede. Men som Jorden ei endnu tilgavns er raadnet, desuden har der i denne Sommer været stor Tørke, saa var Avlingen afvigte Aar meget maadelig. Derimod er der den Familie, som har avlet i afvigte Aar over 36 Tønder (51) alle Slags Planter og en anseelig Deel af de store Roer i Marken. Afvigte Mikkelsdag har de med god Blandings Giøde dyrker Jorden, og deri, siden Eiendommen er meget god, har denne Colonie faaet 203 Agre med 95 Tønder Rug, hvoraf 45 Tønder er af deres egen Avling, og desuden opbrudt 819 Agre, saa at denne Colonies Beboer har været skikkelig arbejdsome og flittige.
5. Haverne vare i afvigte Sommer i skøn Stand, af hvid, grøn og alle Slags Kaal, Røder, Roer, Bønner, Pateter, Tobak, Rediker, Hør, med videre, i stor Mængde.
6. Levemaade og Forhold. Den største Deel af disse Colonister ere meget gode Agerdyrkere, dog egensindige og paastaaende. Derimod er der 16, som ere slette Agerdyrkere, oprørske, og til deels liderlige, saa at om dem haves intet Haab. Af Religion ere de Lutherske og Reformerte, og ere de allerførste, som her til Landet ankom.

Friderichshøi 59 Familier, deraf ankom sidst i Aaret 1760 38 Familier og bleve indkvarterede i Hytter, de øvrige 1761. Formedelst Mangel paa Foring fik de ei deres Stude førend Majo 1761 og som denne Colonie ligger længst borte, og har maatte hente Grundstene en Miil derfra til deres Huse, saa har det været meget besværligt med denne Colonies Etablissement.

1. 2. 3. er ligesom ved Friderichshede.
- 2.
- 3.
4. Agerdyrkning. I de opbrudte Agre blev afvigte Foraar saaet 60 Tønder Boghvede, men Jorden var ei raadnet, og i denne Sommer en stor Tørke, saa at det ei kom til Fuldkommenhed. Afvigte Mikkelsdag har de med Blandings Giøde saaet i 40 Agre 10 Tønder Rug til en Prøve, de har desuden opbrudt 800 Agre, men (512) Jorden maa endelig radne, førend den kan besaaes, Grunden er og temmelig god. Denne Colonies Hede er i denne Sommer afbrændt, som skede ved det de Mænd i Resen, en Miil derfra, brændte Ake-Tørv, hvoraf Ild opkom og ganske opbrændte Heden, som er en ubodelig Skade for deres Creaturers Græsning.
5. Haverne ere i skøn Stand, ligesom ved Friderichshede.
6. Levemaade og Forhold, den største Deel af dem ere meget gode Beboere, undtagen 14 Stykker som ere oprørske og udelige, af Religion er den ganske Colonie Luthersk.

Friderichsdal, 30 Familier, deraf ankom 17 Familier sidst i Aaret 1760 og Resten 1761 fik i Majo 1761 først Stude og Kiør formedelst Mangel af Foring.

1. 1 2 & 3 er ligesom ved Friderichshede.
- 2.
- 3.
4. Agerdyrkningen, denne Hede er meget skarp, deri var saaet afvigte Aar 30 Tønder Boghvede, en siden Jorden ei var raadnet, gav ingen synderlig Frugt, saa at Jorden er ompløiet og havet paa

det den kan raadne, de har opbrudt 158 store Agre. Deres Hede er to gange i denne Sommer af Vaade afbrændt, som er en ubodelig Skade.

5. Haverne har og været afvigte Sommer temmelig frugtbare, endskiønt Grunden er morred, og vil have længere Tid til Dyrkning end de andre Heder.
6. Levemaade og Forhold. Af disse 30 Familier, som fra Begyndelsen af har været meget fortedelige, er mere end den halve Deel uden alt Haab. Af Religion ere de Lutherske. (513)

Friderichsmose, 30 Familier, ankom sidst i Aaret 1760, men for Mangel af Foring fik først Creature in Majo 1761.

Julianæhede, 14 Familier, 8 paa et, og 6 paa et andet Sted, de ankom om Sommeren 1761. Alle ligesom ved Friderichsdal og af samme Beskaffenhed. Var saa tilsammen 214 Familier 209 Mænd og 208 Koner, 416 Børn, 16 ledige Personer i Alheden den 1 Januarii 1763.

Disse dyrkede Jorden, men vare meget oprørske. In Junio 1763 begierte de halve af dem At reise til Rusland, hvilket og blev dem allernaadigst accorderet, at det blev alene 107 Tydske Familier tilbage, saa at i steden for der tilforn havde boet 2 Familier i en Gaard, blev nu alene en Familie i hver Gaard tilbage.

Men, siden Freden var sluttet i Tydskland, vare de endnu urolige, og 1765 gik atter fra Alheden bort in Novembr. 53 Familier, saa at 54 af Tydske Familier bleve alene tilbage. Og da samme Aar vare 22 af Gaardene flyttede omkring ved Graa-Mose, saa fandt Hans Majestet allernaadigst for got at forunde sine egne Undersaatter de ledige Steder med de Vikor: at nyde 20 Aars Frihed for alle Skatter, samt de for Bisætningen indkomne Penge, saa at de ledige Steder strax med Danske Beboere bleve besatte, og alle Stederne conserverede, at ikke det mindste blev ødelagt, uden Hans Majestets Cassa dertil noget contribuerede. Og befindes da Colonierne i Alheden for nærværende Tid saaledes i Aaret 1767.

Friderichshøj, Tydske Colonister 19 Familier Lutherske af 85 Siæle. Denne Colonie er i skøn Stand, hver Gaardmand kan faae 4 á 5 Tønder Rug, avle 16 til 20 Tønder Rug, 10 til 20 Tønder Pateter, 2 til 6 Tønder Boghvede, lidet Havre og Byg, deres Haver er i god Stand, men Træer vil ikke voxe. De have en Skolemester, som Hans Majestet lønner.

Friderichshede Tydske Colonister af 30 Familier, hvoraf er en Luthersk og en Reformeret Præst, som og har hver en Gaard, men lønnes af Hans Majestet, disse 30 Familier bestaae af 156 Siæle, (514) hvoraf 12 Familier ere Reformerte, de øvrige Lutherske; har en Tydsk Skolemester lige som Friderichshøj.

Disse ere alle i skøn Stand med deres Agerdyrkning, og ligesom de Friderichshøier, haves meget got Haab om deres Fremgang.

Midt imellem disse to store Colonier ligger Kirken, hvorom forhen pag. 492 er meldet:

Paa Altertavlen staaer:

Alheden bygte op Kong FRIDERIK den Femte,

De Tydske gav ham Hielp, og Kirken ikke glemte,

Hans Søn Kong CHRISTIAN den Syvende af Navn
Tog dem i Naade an, ogsøger hver Mands Gavn.
Indviet 1766.

Denne Altertavle er given af Hans de Hofman Hans Kongelige Majestets Etatzraad og Præsident i Fridericia samt Medcommissarius over Hedernes Bebyggelse fra første Begyndelse.

Ved Kirken er tvende 1765 opbygte Gaarde kaldet Friderichs-Kirkegaarde, beboes af to Danske Familier i alt 11 Siæle. Disse Gaarde ere paa Avling endnu ikke fuldkommen Stand, dog nære Beboerne sig nogenledes, de har en Brynd 26 Alen dyb; Kokhuset er bygt 1765 beboes af en Dansk, i alt 5 Siæle, er af samme Beskaffenhed som forige.

Gammel Friderichsdal, hvor tilforn var 15 Gaarde hvoraf de 11 andensteds ere bortflyttede, og nu findes alene 4 Gaarde og beboes af 4 Danske Familier af 12 Siæle; Disse have temmelig god Avling, og deres anviste Græsning i Graamose

Gammel Friderichsmose, hvor ligeledes tilforn stod 15 Gaarde, hvoraf de 11 andensteds ere henflyttede, og nu befindes alene 4 Gaarde, og beboes af 4 Danske Familier af 12 Siæle. Agerdyrkningen er ligesom ved Gammel Friderichsmose.

Over **Friderichsmose**, som 1765 blev derhen flyttet og opbyggt, bestaar af 5 Gaarde med en Tydsk og fire Danske Familier af 14 Siæle. Agerdyrkningen tegner sig meget got, og de har et Stykke indskiellet Eiendom i Graamose til deres Græsning-

Midel **Friderichsmose**, som 1765 blev der hen forflyttet og opbyggt, bestaaer af 3 Gaarde, beboet af tre Danske Familier 8 Siæle. Agerdyrkningen er temmelig god, og i Graamose har de ligeledes en indskiellet Eiendom til deres Græsning. (515)

Neder Friderichsmose, er ligeledes flyttet og opbyggt 1765 bestaaer af to Gaarde og to Danske Familier af 7 Siæle.
Er af samme Beskaffenhed som forige.

Over Friderichsdal, flyttet og opbyggt 1765. To Gaarde og to Danske Familier af 6 Siæle, og af samme Beskaffenhed som forige.

Midel Friderichsdal, ligeledes opbyggt 1765 af to Gaarde med en Tydsk og en Dansk Beboet af 7 Siæle, er i god Stand og af samme Beskaffenhed som forige.

Neder Friderichsdal opbyggt 1765 en Gaard med en Dansk Beboer af 3 Siæle, af samme Beskaffenhed som forige.

Christianshøi, flyttet og opbyggt 1765 bestaaer af 3 Gaarde og 1 Huus, har 3 Danske Gaardmænd og i Dansk Huusmand af 12 Siæle.

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus IV, 1764

Disse Byer ligge alle omkring Fraa-Mose, og har deres Agerdyrkning omkring Gaardene, men Græsning i Graa-Mose.

Neder Julianæhede f 16 Siæle. Agerdyrkningen er temmelig god, men Græsningen meget skarp.

Over Julianehede bestaaer af to Gaardmænd og en Huusmand, Danske Familier af 9 Siæle. Agerdyrkningen er maadelig og Eiendommen skarpere end forige.

Friderichsverk, er en Dansk Gaardmand, som tillige er Teglbærnder og Pottemager af 4 Siæle. Agerdyrkningen har han sat i god Stand. Derved har været et stort Teglverk, som da det er mere behøves, er 1766 bortsolgt og nedbrudt.

Christianshede bestaaer nu af 4 Gaarde og 5 Huusmænd ned 4 Danske Gaardmænd og 5 Huusmænd af 32 Siæle. Eiendommen, endskiønt meget skarp, kan dog give god Rug, men Græsningen er meget ringe

Bestaar saa Colonierne i Alheden, som ligge 5 Miils Distance, af 90 Gaardmænd og 7 Huusmænd af 421 Siæle, som alle nære sig, uden at have nødt af Hans Majest. I to Aar mindste Hielp enten til Besætning, Sæd, eller i andre Maader: Stederne synes og at blive begierlige; Saa at, omendskiønt der alene blev tilbage 54 Tydske Familier og de øvrige ere Danske, saa bliver dog Landet opbyggt. (516)

Til hvilke Sogne disse Colonier ere henlagte er efter Kongelig allernaadigst Rescript af 22 August 1766 saaledes forordnet. Til Vium Sogn den Gaard Kokhuset. Til Torning Sogn gammel Friderichsdal 4 Gaarde, gammel Friderichsmose 4 Gaarde, Over Friderichsmose 5 Gaarde. Til Kragelund Sogn Midel Friderichsmose 3 Neder Friderichsmose 2, Over Friderichsdal 2 Midel Friderichsdal 2 Gaarde og 1 Huus. Til Bording Sogn i Lundenes Amt Ginding Herres Christianshede, Gaardmænd 4, Huusmænd 5, Over Julianæhede Gaardmænd 2, Huusmænd 1, Friderichsverk 1 Gaardmænd, i alt 13, hvoraf 7 er Gaardmænd.

Lensmænd og Amtmænd.

Af Biskoppernes Lænsmand paa Silkeborg, Nævnes.

Erik Christiernsön, en Adelsmand 1462.

Oluf Munk, omtrent 1492

Kongelige Lænsmand.

Hans Stygge 1536 1540 havde før været Biskoppens i Aarhus Befalingsmand der paa Slottet.

Frands Bilde 1548 1551.

Erik Rosenkarnds til Langtind 1558.

Hans Johansen Lindenov den yngre 1599.

Jens Kaas 1573.

Manderup Parsberg 1580

Hannike Revemtlov til Sissendorf 1584 1588

Frands Rantzov 1596 1602

Erik Pontoppidan, Den Danske Atlas Tomus IV, 1764

Christian Holk til Bustrup 1614 1636

Mogens Hög 1650 1655.

Hans Friis 1658 sidste Læns mænd.

Amtmænd efter Souverainiteten.

Gammel Oberste Hans Friis 1662 1663

Diderik Skult Cancellieraad, Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter 1677.

Christopher Lindenov til Frisholt, Etatsraad og Amtmand over Silkeborg og Mariager Amter til 1686.

Knud Gedde til Baskergaard og Haastrup, Cancellieraad og Amtmand over bemelte Amter til 1706.

Hans Nansen Justitzraad og Amtmand over Dronningborg, Silkeborg og Mariager Amter til 1716.

Jens Jörgensen Serup til Hald, Etatsraad og Amtmand over disse tre Amter, dimitteret derfra 1730.

Ditlev von Trappaud, Conferentzraad og endnu værende Amtmand over alle tre Amter.

Coloniernes Tilstand den 1 ste Januarii 1768 i Alheden

											Avliet 1767											
No	Colonierna	Mænd	Koner	Drenge	Piger	Heste	Stude	Køer	Kalve	Faar	Rug	Byg	Havre	Boghv.	Tatatos	Gaard 1777	Opb Agre					
I	Friderikshoi Tydske	19	19	20	27		60	46	22	301	447	26	4	101	291	104 3/4	37					
II	Friderikshede Tydske	30	29	54	43	15	64	57	26	275	381	55	188	175	323	96 7/8	63					
III	Friderichskirke	2	1		1	2	2	2	1	18	8			4	10	3 3/4	4					
IV	Kokhus	1	1	1	1	2	2	2		9	4			2		2 1/4	3					
V	Gl. Friderichsdal	4	4	3	3	3	6	7	3	36	40	13		14 1/2		12 1/4	8					
VI	Gl. Friderichsmose	4	4	5	6		7	7	7	51	41	10		13 11/2	14	14	13					
VII	Ov. Friderichsmose	5	5	3	7	4	6	12	1	67	63	16		26 1/2	17 1/2	20 1/8	18					
VIII	Mid. Friderichsmose	3	3	4	5	5	6	4	1	37	27	9	1 1/2	4 1/2		9	12					
IX	Ned. Friderichsmose	2	2	2	1		4	2		29	18 4/2			2 1/2		5	8					
X	Ov. Friderichsdal	2	2	2			4	2			13	4		2 1/2		4 5/8	12					
XI	Mid. Friderichsdal	2	2	2	1	1	4	2	1	25	20	4		3	6	6	7					
XII	Ned. Friderichsdal	1	1	1	1	1	2	1	1	10	8	4	1	3 1/2	3 1/2		4					
XIII	Christianshoi	4	4	5	2	1	5	3		40	22	1		4 1/2	1 1/2	8 1/2	8					
XIV	Friderichsverk	1	1	1				3	1		8				1	1 1/8	6					
XV	Ned Julianehede	4	4	4	6		12	8	3	36	64	24	9			13 7/8	10					
XVI	Ov. Julianehede	3	4	2	2		2	3		11	9	2		1/2		3 3/8	2					
XVII	Christianshede	10	9	7	12	3	12	18	1	76	27 4/2	2 1/2		6 1/2		13 3/8	24					
		97	95	116	118	32	198	174	68	1021	1200	177	206 1/2	370	665	322 7/8	230					
		Summa 426	Siele i Alheden			Stkr.	Stkr.	Srkr.	Stkr.	Stkr.	Tønd	Tønd	Tønd	Tønd	Tønd.	Tønd.	Tønder.					
	indsent og forfattet af																					
	Forvalter HANS KIERSGAARD.																					

